

**LUGHA YA KISWAHILI KATIKA KUFUNDISHIA NA KUJIFUNZIA
ELIMU SHULE ZA SEKONDARI**

SIKOMBE YIZUKANJI YORADI

**TASNIFU YA KISWAHILI KWA MINAJILI YA KUTUNUKIWA
SHAHADA YA UZAMILI (MA. KISWAHILI) KITIVO CHA SANAA NA
SAYANSI ZA JAMII, YA CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA**

2013

ITHIBATI YA MSIMAMIZI

Mimi, Sheikh, Profesa, Dkt. T. S. Y. M. Sengo, nathibitisha kwamba nimeisoma tasnifu hii iitwayo “**Lugha ya Kiswahili katika Kufundishia na Kujifunzia Elimu Shule za Sekondari**” na nimeridhika kwamba tasnifu hii imefikia kiwango kinachotakiwa na inafaa kuhudhurishwa kwa utahini wa shahada ya Uzamili [M.A Kiswahili] ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, Dar-es salaam.

.....
Sheikh, Profesa, Dkt. T. S. Y. M. Sengo

(Msimamizi)

.....
Tarehe

HATI MILIKI

Sehemu yoyote ya tasnifu hii hairuhusiwi kukaririwa, kunakiliwa, kuhifadhiwa kwa njia yoyote iwayo au kuhawilishwa kwa mbinu yoyote ile; ya kielektroniki, kunakili, kurudufu katika hali yoyote bila ya kupata idhini ya maandishi kutoka kwa mwandishi wa tasnifu hii au Kurugenzi ya Utafiti, Uchapishaji na Shahada za Uzamili ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa niaba yake.

TAMKO LA MTAHINIWA

Mimi, **Sikombe Yizukanji Yoradi**, natamka na kuthibitisha kwamba tasnifu hii iitwayo *Lugha ya Kiswahili katika Kufundishia na Kujifunzia Elimu Shule za Sekondarii* ni kazi yangu mimi mwenyewe, kwamba haijawahi kuwasilishwa popote pale kwa lengo la kutunukiwa shahada kama hii au yoyote ile iwayo.

.....
Sikombe Yizukanji Yoradi

.....
Tarehe

TABARUKU

Kazi hii naitabaruku kwa wazazi wangu na familia yangu, Hawa Sikombe (Mke wangu tangu mwaka 2007), Yorad Sikombe (Mtoto wangu wa kwanza) na kwa wataalamu na wanafunzi wote wa Kiswahili, Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.

SHUKURANI

Mwanzo kabisa, napenda kumshukuru sana Mwenyezi Mungu ambaye amenisaidia na amenibariki katika kufanikisha kazi yangu hii. Kama inavyojulikana, mshikamano wa mikono daima hutoa kazi nzuri. Kwa hiyo mafanikio ya kazi ya, “Lugha ya Kiswahili katika Kufundishia na Kujifunzia Elimu Shuleni na Vyuoni” yametokana na misaada ya watu mbalimbali.

Kuna watu ambao sina budi kuwataja kutokana na misaada yao mikubwa waliyonipatia. Shukrani nyingi ni kwa Msimamizi wangu Prof. Dr. Sheikh. T. S. Y. M. Sengo, kwa juhudi zake alizonifanyia kwa kusimamia na kuisahihisha kazi hii hadi kufikia upeo huu unaoonekana. Vile vile, namshukuru kwa kunipa moyo uliyoniwezesha kuifanya kazi hii kwa subira kubwa.

Pia ninapenda kuwashukuru wataalamu wa lugha ya Kiswahili wa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa Jumla, na hasa, wale wa Kitivo cha Sanaa na Sayansi za Jamii idara ya Lugha na Taaluma za Fasihi kwa ushirikiano mzuri waliutoa kwangu na hivyo kuniwezesha kufanikisha kazi hii. Niwashukuru pia wataalamu wa Taasisi ya Taalimu za Kiswahili (TATAKI), Chuo Kikuu cha Dar-es-salaam kwa maoni waliyonipa kwa kufanikisha kazi hii.

Shukrani zangu maalumu ni kwa walimu wangu walionifundisha Kiswahili katika Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, hususani, Prof. TSYM SENGO. Pamoja nao, napenda Kumshukuru sana Dkt. Massomo Said, Mkurugenzi wa Kituo Cha Morogoro, Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, kwa ushauri wake aliyonipa na kunitia

moyo niendeleee kusoma katika Chuo Kikuu Huria cha Tanzania tangu mwaka 2006 hadi sasa. Vile vile, namshukuru sana Mch. Lucas. A. Kuhanda kwa kuniwezesha kumaliza kazi hii.

IKISIRI

Azma ya utafiti huu, ilikuwa ni kuchunguza matumizi ya lugha ya Kiswahili katika kufundishia na kujifunzia Elimu shuleni na Vyuoni. Utafiti huu umefanywa Wilayani Mvomero. Taasisi tatu zilishirikishwa. Shule za **Msingi, Shule za Sekondari, Vyuo vya elimu. Masomo mawili Kiswahili na Kiingereza** yalichunguzwa. Njia zilizotumika katika utafiti huu zilikuwa ni utafiti wa Maktabani, ana kwa ana na Masikanini. Matokeo ya Utafiti huu yamebaini kwamba; Kiswahili ni Lugha inayoeleweka vizuri zaidi katika kufundishia na kujifunzia elimu shuleni kuliko lugha ya Kiingereza. Watoto wengi hawaelewi lugha ya Kiingereza pale inapotumiwa kama lugha ya kufundishia na kuwafanya watoto wasiweze kupata elimu ambayo wangeipata shuleni kwa ajili ya kuliendeleza Taifa.

YALIYOMO

ITHIBATI YA MSIMAMIZI	ii
HATI MILIKI	iii
TAMKO LA MTAHINIWA	iv
TABARUKU.....	v
SHUKURANI	vi
IKISIRI	viii
YALIYOMO.....	IX
MAJEDWALI	xiii
CHATI	xiv
KIAMBATISHI.....	xv
SURA YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI.....	1
1.1 Usuli wa Utafiti.....	1
1.2 Tatizo la Utafiti	4
1.3 Lengo Kuu la Utafiti	5
1.4 Madhumuni Mahususi ya Utafiti	5
1.5 Maswali ya Utafiti.....	6
1.6 Umuhimu wa Utafiti	6
SURA YA PILI.....	8
2.0 MAPITIO YA KAZI TANGULIZI.....	8
2.1 Utangulizi.....	8
2.2 Tafiti kuhusu Lugha ya Kufundishia	9

2.2.1 Haja ya kutumia Kiswahili Kufundishia katika Elimu ya Juu	9
2.2.2 Ripoti ya Utafiti wa Kiingereza kuhusu Lugha ya kiingereza katika kufundishia Shule za Sekondari	10
2.2.3 Utafiti kuhusu uwezo wa kusoma na kuelewa vitabu vya kiingereza kwa wanafunzi.....	10
2.2.4 Utafiti wa Msanjila katika Vyuvo vya Ualimu	11
2.2.5 Utafiti wa Rubagumya	11
2.2.6 Maoni ya Wananchi na Mwelekeo wa Mjadala.....	12
2.3 Kazi Tangulizi kuhusu Historia ya Kiswahili	15
2.4.0. Ufafanuzi wa Dhana Muhimu.....	20
2.4.1 Lugha ya Kiswahili kama Msingi wa Elimu.....	21
2.5 Hitimishi	23
SURA YA TATU.....	27
3.0 NADHARIA ZA UTAFITI	27
3.1 Utangulizi.....	27
3.2 Lugha kama Mfumo wa Kiishara na Kimuundo.....	27
3.3 Lugha kama Nyenzo ya Kiuamilifu	28
3.4 Lugha kama Muundojamii	28
3.5 Nadharia ya Mpango-Lugha	29
3.6 Nadharia Tegemezi	30
3.7 Nadharia ya Utekelezaji	34
3.8 Hitimishi	36
SURA YA NNE	38
4.0 MBINU ZA UTAFITI.....	38

4.1 Utangulizi.....	38
4.2 Mbinu ya Umakinifu au Shirikishi.....	38
4.3 Mbinu ya Maktaba	39
4.4 Usaili	40
4.5 Hojaji.....	40
4.6 Ukusanyaji wa Data	40
4.7 Vikwazo vya Utafiti	41
4.8 Data Zilipokusanywa	41
4.8.1 Shule za Sekondari.....	42
4.9 Mapendekezo	46
4.10 Hitimishi	47
SURA YA TANO	48
5.0 UWASILISHAJI, UCHAMBUZI NA MJADALA WA DATA ZA UTAFITI	
.....	48
5.1 Utangulizi.....	48
5.2 Je wanafunzi wanaelewa Dhanna zinazofundishwa katika masomo yao kwa Lugha ya Kiingereza?.....	48
5.2.1 Matokeo ya Shule ya Sekondari Ungulu baada ya Kufundisha kwa Lugha ya Kiingereza na Kiswahili	49
5.2.2 Matokeo ya shule ya sekondari Mtibwa baada ya Kufundishwa kwa Lugha ya Kiswahili na Kwa lugha ya Kiingereza Somo la Biolojia	50
5.2.3 Matokeo ya Shule ya Sekondari Maskati baada ya Kuwafundisha wanafunzi kwa Lugha ya Kiswahili na Lugha ya Kiingereza katika Somo la Biolojia.....	51
5.2.4 Hitimishi	52

5.2.5 Mapendekezo	52
5.3 Je mwanao Alipomaliza Kidato cha Nne kuna Ujuzi Wowote Aliokuja nao?	53
5.3.1 Mapendekezo	54
5.4 Tamko la Serikali kuhusu Matumizi ya Lugha ya Kiswahili	54
5.5 Maoni ya Maafisa elimu na Serikali	57
5.6 Hitimishi	57
SURA YA SITA.....	58
6.0 MUHTASARI, HITIMISHI NA MAPENDEKEZO	58
6.1 Utangulizi.....	58
6.1.1 Sababu Zinazofanya Kiswahili Kisitumike kufundishia Elimu ya Sekondari..	58
6.1.2 Wanafunzi Hawaelewi Masomo Wanayofundishwa	59
6.1.3 Elimu Wanayoipata Wanafunzi Haisaidii Nchi Kupata Maendeleo.....	60
6.2 Hitimishi	60
6.3 Mapendekezo	60
6.3.1 Mapendekezo kwa Serikali	61
6.3.2 Mapendekezo kwa Taasisi ya Elimu.....	61
6.3.3 Mapendekezo kwa Vyu.....	61
6.3.4 Mapendekezo kwa Wanafunzi	61
6.3.5 Mapendekezo kwa Tafiti Zijazo	62
MAREJELEO	63
KIAMBATANISHI.....	67

MAJEDWALI

Jedwali Na. 4.1: Matokeo ya Jaribio la Historia baada ya kufundisha somo la Historia kwa Kiswahili na Kiingereza Shule ya Sekondari Ungulu	39
Jedwali Na. 4.2: Matokeo ya Mahojiano na walimu katika shule za Sekondari Ungulu, Mvomero, Maskati na Mtibwa.....	42
Jedwali Na. 4.3: Matokeo ya somo la Uraia katika Shule za Sekondari mwaka 2011, mwezi wa tano baada ya kufundishwa kwa kiingereza na Kiswahili	44
Jedwali Na. 5.1: Matokeo ya shule za Sekondari baada ya Kufundiswa kwa Kiswahili na kiingereza Somo la Biolojia kidato cha tatu maada ya Reproduction.....	48
Jedwali Na. 5.2: Wazazi Waliohojiwa na Majibu yao kutoka vijiji vya Mvomero, Kibati, Lusanga na Maskati.....	53

CHATI

- Chati Na. 4.1: Matokeo ya mahojiano na walimu kuhusu swali lifuatalo, Je dhanna za Somo unalofundisha Darasani kwako kwa Kutumia lugha ya Kiingereza Zinaeleweka vizuri kwa Wanafunzi na Je wanaweza kujieleza kwa Kiingereza? 43
- Chati Na. 4.2: Matokeo ya Somo la Uraia katika Shule za Sekondari mwaka 2011, Mwezi wa Tano baada ya kufundishwa kwa kiingereza na Kiswahili 45
- Chati Na. 5.1: Matokeo ya shule za Sekondari baada ya Kufundiswa kwa Kiswahili na kiingereza Somo la Biolojia kidato cha tatu maada ya Reproduction....49

KIAMBATISHI

Kiambatishi: Maswali ya Utafiti.....	67
--------------------------------------	----

SURA YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Usuli wa Utafiti

Kiswahili ni lugha mojawapo ya lugha za kiafrika, ambayo hivi sasa imepata umaarufu mkubwa. Kwa mujibu wa Greenberg (1963, 1964) lugha hii imo katika mbari kubwa ya lugha za Kinija-kordofani. Chini ya mbari hii kubwa kuna familia kubwa ijulikanayo kama Nija-Kongo, ambayo chini yake kuna familia ndogo ijulikanayo kama Benue-Kongo. Lugha za kiafrika, Kiswahili kikiwemo, ziko chini ya familia hii ya Benue–Kongo. Wazungumzaji wake wanakadiriwa kuwa zaidi ya milioni 60 (Massamba na wenzie 2001:02). Kiswahili kimeenea na kinazungumzwa pahali pengi Afrika mashariki na Kati, yaani Tanzania, Kenya, Uganda na katika Baadhi ya Sehemu za Rwanda, Burundi, Msumbiji, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Zambia, Malawi, Komoro na Afrika kusini (Massamba na wenzie 2001:02). Umuhimu wa lugha ya Kiswahili Afrika Mashariki ni Jambo lisilo na shaka yoyote.

Mheshimiwa George Mkuchika (2010) akiwa Waziri wa Utamaduni, Michezo na Vijana alitoa tamko zito la kuuelekeza umma wa Tanzania kwamba, sasa Kiswahili ndiyo lugha kuu ya kutumika katika shughuli zote za Kiserikali na Kijamii. Miongoni mwa maneno na mapendekezo aliyoyatoa ni haya yafuatayo:

- (i) Kila Afisa wa serikali na viongozi wote wawe mfano mwema katika kutumia lugha ya Kiswahili.
- (ii) Maafisa wa Elimu na walimu wote wana wajibu wa kuona kuwa watoto na vijana wa shule zote wanakielewa Kiswahili
- (iii) Wananchi wote waone fahari kuzungumza lugha ya Kiswahili

Ndugu J. Mganga, mwaka 1974, aliyekuwa katibu mkuu katika ofisi ya rais, Utumishi alisema hivi:

Kiswahili ndio lugha pekee ambayo huzungumzwa na kueleweka na idadi kubwa zaidi ya watanzania nchini kote. Tangu wakati wa utawala wa kikoloni katika karne ya Kumi na Tisa na baada ya kupata uhuru mwaka 1961, Kiswahili kimeendelea kutumika kama lugha ya mawasiliano mapana. Kwa Tanzania Kiswahili si lugha tu bali ni chombo muhimu sana ambacho kimewaunganisha Watanzania wakati wa kupigania uhuru. Baba wa Taifa mwalimu Julius kambarage nyerere, alitumia Kiswahili kuwaunganisha Watanzania wote kudai na kupigania uhuru na ukombozi wa nchi yetu. Lugha ya Kiswahili imeimarisha uhusiano na umoja wa jamii za humu nchini na kuifanya nchi ionekane kama ina jamii moja badala ya jamii takribani 140.

Si hivyo tu, lugha ya Kiswahili imekuwa kielelezo thabiti cha utamaduni wa Mtanzania, na kitambulisho kikuu cha taifa letu, hivyo hatuna budi kuikuza na kuimarisha. Haikuwa kwa nasibu kwamba Kiswahili kilitanganzwa kuwa lugha ya Taifa la Tanzania mnamo mwaka 1962.

Kwa upande wa Tanzania, imewezekana kuweka sera juu ya lugha rasmi ya Taifa ambayo hutumiwa kwenye shughuli rasmi za serikali. Tanzania baada ya uhuru iliamua kwamba Kiswahili kiwe lugha rasmi ya kuendeshea shughuli za serikali maofisini pamoja na Bunge la Tanzania na Mahakama zote zitumie Kiswahili kuendeshea mijadala ya Bunge na kesi mahakamani.

Kutokana na umuhimu wa Kiswahili na kupanuka kwa nyanja zinazotumia Kiswahili, pamekuwepo juhudi na malengo mahususi ya kukikuza Kiswahili

kitumike katika nyanja za Sayansi, uchumi, hisabati, teknolojia, utabibu na kadhalika. Vyombo kama Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili (TUKI) na Baraza la Kiswahili Tanzania (BAKITA) zimeshiriki kikamilifu katika kukuza istilahi mbalimbali za lugha ya Kiswahili.

Aidha pamekuwepo pia ushawishi mkubwa kwa nchi za Afrika Mashariki kutumia lugha ya Kiswahili, sanjari na matumizi ya Kiingereza kwa Kenya na Uganda na Kifaransa kwa Rwanda na Burundi. Pamekuwepo pia pendekezo la kukifanya Kiswahili kuwa lugha ya Umoja wa Afrika kwenye mikutano yake. Hali hii inaonesha wazi kuwa Kiswahili kinajitosheleza na kwamba kinaweza kutumika katika kila eneo la shughuli za jamii.

Pamoja na ukweli huu, bado serikali haijakubali rasmi kutumika kwa Kiswahili kama lugha ya kufundishia na kujifunzia katika shule na vyuo Mara baada ya Uchaguzi Mkuu wa 1995. Ujumbe wa Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA) ukiongozwa na Mwenyekiti wake Prof. H.J.M. Mwansoko ulikwenda Ikulu kumpongeza Mheshimiwa Benjamin Mkapa kwa kuchaguliwa kwake kuwa Rais wa Serikali ya awamu ya tatu ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Ujumbe huo ulitumia fursa hiyo kumfahamisha Mheshimiwa Rais, machache kuhusu maendeleo ya Kiswahili nchini. Katika mazungumzo hayo, pamoja na mambo mengine, ujumbe huo ulimwomba Mheshimiwa Rais na Serikali yake kutafakari upya na kulitolea uamuzi pendekezo la Tume ya Rais ya Elimu ya 1982 (maarufu kwa jina la Tume ya Makweta) kwamba Kiswahili kiwe lugha ya kufundishia elimu ya juu nchini kote. Wakati wa kujibu hoja hiyo Mheshimiwa Rais alishauri kwamba ni vema kwanza

kuwepo na mjadala wa kitaifa ambao utawahusisha wataalamu na wananchi kwa ujumla kuhusu jambo hili. Kwa hiyo mjadala uliibuka kutokana na pendekezo hilo la Mheshimiwa Rais na ilitarajiwa kwamba mawazo na maoni ya wananchi ndio yangeiongoza serikali katika kufikia uamuzi kuhusu suala la lugha ya kufundishia elimu ya juu. Hata hivyo, ni mwongo mmoja na nusu sasa umepita na hakuna hatua madhubuti zilizochukuliwa kufanikisha azma hiyo ya kutumia Kiswahili kama lugha ya kufundishia na kujifunzia katika elimu juu. Swali la kijiuliza ni kwamba hivi ni nini kinakwamisha kufikiwa kwa uamuzi huo?

- (i) Je, jamii bado kuna mashaka kuwa Kiswahili hakijitoshelezi kimsamiati, kiistilahi, kimuundo na kisarufi?
- (ii) Je, jamii ina mashaka na umahiri wa wataalamu wa Kiswahili?
- (iii) Je, jamii haiamini kuwa hiyo ni njia sahihi ya kuimarisha ubora wa elimu yetu na utamaduni pia

Ni katika muktadha huu ndipo kukawa na haja ya kufanya utafiti wa kuchunguza vikwazo vya kutumia Kiswahili kama lugha ya kufundishia na kujifunzia elimu katika shule na vyuo vya elimu hapa Tanzania.

1.2 Tatizo la Utafiti

Tatizo lililomfanya mtafiti afanye utafiti huu ni, kuchunguza uwezo wa lugha ya Kiingereza katika kufundishia elimu Shule za Sekondari nchini Tanzania kutokana na wanafunzi wengi kushindwa kutumia visomo vyao katika kuliendeleza Taifa Mtafiti aliamua kufanya utafiti huu baada ya kugundua kwamba wasomi wengi wanamaliza masomo yao lakini wanakosa elimu yenye msaada kwa jamii kwa

kujifunza masomo hayo kwa lugha za kigeni, kama vile Kiingereza huwafanya wasiweze kuelewa vizuri masomo yao. Tatizo lingine lililomfanya mtafiti afanye utafiti huu ni kwa kuzingatia kuwa lugha ndiyo utambulishi wa utamaduni. Lugha na utamaduni ni vitu viwili vinavyohusiana na visivyotenganishika.

Pamoja na ukweli huu, bado Tanzania haijafanya uamuzi wa kutumia Kiswahili katika kufundishia na kujifunzia katika shule za sekondari na vyuo. Kwa muktadha huu utafiti utajikita katika kuainisha sababu zinazokwamisha kufikiwa kwa uamuzi juu ya matumizi ya lugha ya Kiswahili katika kufundishia na kujifunzia katika shule za sekondari na vyuo hapa Tanzania, pamoja na kuwepo utoshelevu usiotiliwa shaka yoyote.

1.3 Lengo Kuu la Utafiti

Lengo kuu la utafiti huu ni kuchunguza lugha inayofaa katika kufundishia elimu ya sekondari baina ya Kiswahili na kiingereza na masomo mengine kama vile masomo ya Biolojia, Kilimo, Sayansi kuwa wanafunzi wanaelewaje wakifundishwa kwa lugha ya Kiingereza na je wakifundishwa kwa lugha ya kiswahili wanaelewaje .

1.4 Madhumuni Mahususi ya Utafiti

- (a) Kutafuta sababu zinazofanya Kiswahili kisitumike katika kufundishia elimu ya Sekondari.
- (b) Kutafuta maoni ya wadau kwa nini wanafunzi hawapati elimu inayotakiwa na hawaelewi kinachofundishwa. Kutokana na sababu mbalimbali kama vile, kufeli mitihani ya kidato cha nne.

- (c) Kutafuta maoni ya wadau kwa nini elimu wanayoipata wanafunzi haisaidii nchi kupata maendeleo.

1.5 Maswali ya Utafiti

Kwenye aya ya tatizo la utafiti tulieleza kuwa utafiti wetu unalenga kuchunguza ni kwa nini matumizi ya Kiswahili kama lugha ya kufundishia na kujifunzia hayajawezekana hapa Tanzania. Hivyo maswali makuu ya utafiti ni:

- (a) Kwa nini Kiswahili hakitumiki katika kufundishia elimu ya sekondari?
- (b) Kwa nini wanafunzi hawaelewi masomo wanayofundishwa na hivyo kutopata elimu stahili?
- (c) Ni kwa nini elimu wanayoipata wanafunzi haisaidii nchi kupata maendeleo?

1.6 Umuhimu wa Utafiti

Kwanza wataalamu mbali mbali wa lugha wametoa michango yao kuhusu umuhimu wa kutumia Kiswahili kama lugha kufundishia na kujifunzia katika shule na vyuo vyao wanapoyasoma katika lugha wanayoielewa. Hali kadhalika, BAKITA (2005) ilitabiri kuwa lugha za asili hufikisha ujumbe kwa urahisi zaidi kuliko lugha za kikoloni mada inapotolewa darasani kwa wanafunzi wa ngazi zote za elimu kuazia elimu ya awali hadi chuo kikuu.

Kiswahili kikitumika katika kufundishia dhana za elimu zitaeleweka kwa urahisi na viwango vitafikiwa na maendeleo ya nchi yatapatikana kwa haraka zaidi.

Pili, utafiti huu utashawishi watafiti wengine, kuendeleza mada hii na kuziba au kujaza mapengo yaliyoachwa na utafiti huu.

Tatu, utafiti huu utakuwa ni mchango mkubwa kwa jamii ya Tanzania na Afrika Mashariki kwa ujumla katika kutafuta mustakabali wa hali ya elimu katika nchi hizi.

Nne, utafiti huu utawezesha wizara ya elimu kuchukua hatua madhubuti za kutunga sera juu ya lugha stahiki ya kutolea elimu katika shule na vyuo hapa Tanzania.

SURA YA PILI

2.0 MAPITIO YA KAZI TANGULIZI

2.1 Utangulizi

Nchi nyingi za kiafrika zinatumia lugha za kigeni katika kufundishia kwa imani kwamba hiyo ndiyo njia mojawapo ya kufundisha lugha hizo. Nchini Tanzania kwa mfano, kumekuwa na mjadala uliodumu kwa karibu miongo minne kuhusu lugha ya kufundishia. Wengi wa watetezi wa kutumia Kiingereza kufundishia wanaamini kwamba tukiacha kutumia Kiingereza kufundishia kunasaidia wanafunzi kujifunza lugha ya Kiingereza. Suala la msingi ni kwamba wazazi wanapenda watoto wao wajifunze Kiingereza. Wanaamini kabisa kwamba watoto watajifunza kiingereza kwa ufanisi zaidi iwapo kitatumika kufundishia. Hapa kuna uwezekano kwamba watu wanachanganya au wanaweka uhusiano wa karibu kati ya mambo mawili tofauti : yaani Kufundisha kiingereza na kutumia kiingereza kufundishia ni mambo mawili tofauti.

Pili ; jinsi gani kutumia Kiingereza kufundisha lugha kunavyokwamisha ufundishaji wa masomo mengine na hasa ufundishaji wa Kiingereza, kinyume na matarajio ya wengi (Hili ni tatizo la kielimu),(Mlama na Matteru, 1977 ; Campbell na qorro 1997) wote hawa wamefanya tafiti zao zinazoonyesha kuwa zaidi ya asilimia 95% ya wanafunzi katika shule za Sekondari nchini Tanzania hawaelewi kiingereza kwa hiyo wanashindwa kuelewa masomo yote yanayofundishwa kwa kwa lugha hiyo. Hii inamaana kwamba, ingawa serikali na wazazi wanajitahidi kupeleka watoto shule kwa emalengo na madhumuni ya kuwapatia elimu, Malengo na madhumuni hayo huwa hayatimii kwa kuwa baadhi.

2.2 Tafiti kuhusu Lugha ya Kufundishia

Mipango mbalimbali ya Serikali iliyotajwa hapo juu inaonyesha wazi kwamba mipango ya kuanzisha utoaji wa elimu ya sekondari kwa Kiswahili ilikuwa inaandaliwa lakini hadi leo hakuna kilichotekelezwa. Kiingereza kinaendelea kutumika kufundishia elimu ya sekondari. Hali hii ya kuchelewesha utekelezaji iliwachochea na kuwasukuma wataalamu wa elimu ya isimu ya lugha kuanza kufanya utafiti ili kuonyesha matatizo yanayotokana na ufundishaji kwa kutumia lugha ya kigeni ambayo walimu pamoja na wanafunzi hawaimudu. Zifuatazo ni baadhi ya tafiti zilizofanywa pamoja na matokeo yake.

2.2.1 Haja ya kutumia Kiswahili Kufundishia katika Elimu ya Juu

Mwaka 1977 (Mlama & Matteru 1978)

Baraza la Kiswahili la Taifa lilidhamini utafiti uliofanywa na wataalamu wawili Mlama na Matteru. Wataalamu hawa walichunguza hali ya matumizi ya lugha katika kufundishia na jinsi lugha ya kufundishia inavyoathiri elimu katika Tanzania. Walitembelea shule, vyuo na ofisi za elimu katika mikoa kadhaa na kuzungumza na wanafunzi, walimu na viongozi wa elimu mikoani na wilayani. Walitoa pia hoja ambazo zilijazwa na walimu na wanafunzi. Vile vile, walihudhuria vipindi madarasani. Katika utafiti huu, ilidhihirika bayana kwamba, stadi za lugha ya Kiingereza zimepungua kiasi kwamba mtindo wa kutuma lugha hiyo unatatiza wanafunzi pamoja na walimu. Matokeo ya hali hiyo ni kwamba hakuna ufanisi katika kufundisha na kujifunza. Hivyo, Wataalamu hawa walitoa mapendekezo mawili: Kwanza, Kiswahili kitumiwe kufundishia katika elimu ya juu, ili kutatua matatizo yanayosababishwa na matumizi ya lugha ya Kiingereza. Na vilevile,

kuikuza na kuimarisha lugha ya Kiswahili kuifanya iwe lugha ya kitaalamu. Pia, kuimarisha ufundishaji wa lugha ya Kiingereza, kwa vile tunahitaji lugha za kigeni katika mawasiliano ya kimataifa na katika kutupatia ujuzi zaidi.

2.2.2 Ripoti ya Utafiti Kiswahili Kuhusu Lugha ya Kiingereza katika kufundishia Elimu Shule za Sekondari .

(Criper & Dodd (1984)

Utafiti huu ulifanywa na wataalamu wawili wa Kiingereza kwa ajili ya Wizara ya Elimu na ulifadhiliwa na Shirika la *British Overseas Development Administration* (ODA). Wataalamu hawa walichunguza ujuzi wa lugha ya Kiingereza katika mfumo wa elimu nchini na kugundua kwamba Kiingereza siyo njia yenye ufanisi ya kutolewa elimu katika shule za sekondari. Walifikia hitimisho hilo baada ya kutathmini matokeo ya majaribio waliyoyatoa kwa wanafunzi 2,410 kutoka ngazi zote za elimu. Baada ya ripoti hiyo ya utafiti kugundua kwamba kiwango cha Kiingereza katika mfumo wa elimu kimeshuka sana. Serikali ya Uingereza kwa kushirikiana na Wizara ya Elimu ilianzisha mradi wa kuimarisha Kiingereza katika shule za sekondari (*English Language Teaching support Project – ELTSP*). Mradi ulianza 1986 kwa kusambaza vitabu vya kujisomea sekondari na baadaye kutoa mafunzo kwa walimu wa Kiingereza.

2.2.3 Utafiti Kuhusu uwezo wa Kusoma na kuelewa Vitaabu vya kiingereza kwa wanafunzi .

(Campbell na Qorro (1986)

Mwaka 1986 Campbell na Qorro walifanya utafiti kuhusu uwezo wa kusoma na kuelewa vitabu vya Kiingereza kwa wanafunzi wa shule za sekondari. Katika utafiti

huo waligundua kuwa uwezo wa wanafunzi wa sekondari kusoma na kuelewa vitabu vya kiada ni mdogo mno kiasi kwamba kati ya 94% ya wanafunzi hawawezi kusoma na kuelewa vitabu vinavyotumika mashuleni (Rai 5 – 11/12/96).

2.2.4 Utafiti wa Msanjila katika Vyuo vya Ualimu

Msanjila alichunguza hali ya ufundishaji kwa Kiswahili katika vyuo vya ualimu na katika ripoti yake ya uchunguzi ambayo ilichapishwa 1990 alibaini kwamba ingawa zipo istilahi za kutosheleza ufundishaji wa Kiswahili, bado walimu hawazitumii katika ufundishaji kwa kuwa walimu hao wamepata mafunzo yao kwa lugha ya Kiingereza. Mojawapo ya mapendekezo ya mchunguzi huyu ni kwamba Kiswahili kifanywe kuwa lugha ya kufundishia katika shule za sekondari na vyuo vya juu ili kukiwezesha Kiswahili kuimarika na kueneza istilahi za Kiswahili.

2.2.5 Utafiti wa Rubagumya

Rubagumya (1991) alichunguza utumiaji wa lugha mbili katika shule za sekondari. Katika makala yake iliyochapishwa 1994 anasema kwamba, walimu wanatumia lugha zote mbili Kiswahili na Kiingereza katika ufundishaji ili kuwa na maelewano yenye manufaa kati ya mwalimu na mwanafunzi. Hali hii inatokana na kwamba sera inamlazimisha mwalimu kufundisha kwa Kiingereza ili kuwatayarisha wanafunzi kwa ajili ya mitihani inayotungwa kwa Kiingereza. Wakati huohuo ujuzi wa Kiingereza wa wanafunzi ni mdogo na ili wanafunzi waweze kuelewa wanachofundishwa, walimu wanaamua kupuuzia kanuni na kufundisha kwa Kiswahili au kufafanua baadhi ya istilahi kwa Kiswahili. Utafiti huu ulionyesha kuwa tatizo la Kiingereza si la wanafunzi bali hata baadhi ya walimu wanapata shida kufundisha kwa Kiingereza.

2.2.6 Maoni ya Wananchi na Mwelekeo wa Mjadala

Maoni ya wataalamu wa elimu ni kuwa Kiingereza sio njia yenye ufanisi ya kutolea elimu tena katika shule za sekondari. Ukweli huu umethibitishwa na tafiti nyingi zilizofanywa pamoja na mahojiano yaliyofanywa hivi karibuni kati ya wanataaluma, BAKITA na wakufunzi wa vyuo mbalimbali mjini Dar es Salaam.

Wanafunzi na walimu wanakiri kuwa Kiingereza kipo katika hali mbaya na kwamba tatizo la kutoimudu lugha ya Kiingereza si la wanafunzi tu, bali hata walimu. Ingawa sera ya elimu inawataka walimu kufundisha masomo yote kwa Kiingereza isipokuwa somo la Kiswahili, upo ukweli usiofichika kwamba walimu wengi wanatumia mchanganyiko wa Kiingereza na Kiswahili au wanaipuuzia sera hiyo na kutumia Kiswahili. Walimu wengi wanakiri kwamba, lugha ya Kiingereza imekuwa mzigo mzito na kikwazo kikubwa katika jitihada za kutoa elimu. Matatizo yanayotokana na lugha ya kufundishia yanaelezwa vizuri na Barrett (1994:14) pale anaposema kwamba, mwanafunzi anapoteza miaka minne ya elimu ya sekondari akijifunza kutofikiri, akinakili mambo ubaoni asiyoyaelewa, hali ambayo matokeo yake ni kuwa na idadi kubwa ya watu waliokata tamaa na kujikalia kimya.

Kwa upande mwingine wananchi wengi wakiwemo walimu, wanaisimu, wakuza mitaala, wataalamu wa masomo mbalimbali, wanatambua Kiswahili kama lugha ya kila siku ya Watanzania na kwamba ina uwezo wa kutumika katika mfumo mzima wa elimu. Tabia ya walimu na wakufunzi kutumia Kiswahili katika kufundishia badala ya Kiingereza inaonyesha wazi kuwa upo msamiati wa kufundishia. Baadhi

ya vyuo kama *Chang'ombe* na *Air Wing* vimechukua hatua za makusudi kuandika na kufasiri vitabu vya taaluma zao kwa lugha ya Kiswahili. Idara ya Kiswahili ya Chuo Kikuu cha Dar es Salaam ina uzoefu wa zaidi ya miongo miwili ikifundisha isimu ya lugha kwa Kiswahili. Chuo Kikuu Huria hivi sasa kinafanya maandalizi ya kufundisha baadhi ya taaluma kwa Kiswahili kwa kuandaa vitabu na vitini vya kufundishia. Hali hii inazidi kushuhudia uimara na uwezo wa lugha ya Kiswahili katika kufundishia elimu ya juu.

Pamoja na kukubalika kwa lugha ya Kiswahili kulikoelezwa hapo juu, upo pia upinzani dhidi yake hasa kuhusiana na matumizi yake kama lugha ya kufundishia elimu ya juu. Hoja za kutetea au kupinga kutumika ama kutotumika kwa Kiingereza au Kiswahili katika kufundishia elimu ya juu zimechambuliwa na wataalamu kadhaa wakiwemo Mulokozi (1991), Rubagumya (1995) na Kiputiputi (1996). Katika mjadala unaoendelea hoja zilizotolewa na wataalamu hao zimekuwa zikirudiwarudiwa katika vyombo vya habari. Miongoni mwa hoja hizo ni kuwa:

Kiingereza ni lugha ya dunia nzima, lugha ya sayansi na teknolojia, lugha ambayo ni mlango wa maarifa na ujuzi wa kimataifa, ni hoja nzuri kwa ajili ya kutaka Kiingereza kufundishwe vizuri na siyo kwamba lugha hiyo iwe lugha ya kufundishia kwa kuwa hakuna ushahidi unaohibitisha kwamba kutumia lugha fulani kufundishia kunaongeza ujuzi wa lugha hiyo.

Hoja kwamba tunahitaji Kiingereza ili tuweze kupata sayansi na teknolojia ya kisasa kutoka nje nayo ina upungufu. Pamoja na kwamba ni vizuri kujifunza kutoka kwa wenzetu tunatakiwa kuweka misingi ya kujenga teknolojia yetu na siyo ya kuazima.

Jambo la muhimu ni kujifunza vizuri kanuni za sayansi kupitia lugha yoyote na kisha kutumia kanuni hizo kutengeza teknolojia ambayo tutaimiliki na kuirekebisha kadri tunavyotaka bila kuomba kibali kutoka kwa mwenye teknolojia. Dhana nyingine yenye matatizo ni ile inayodai kwamba, Kiswahili hakijakomaa hivyo hakifai kuwa lugha ya kufundishia. Lugha yoyote hukomaa kutokana na kutumika na si kuiweka pembeni na kutumia lugha ya taifa jingine. Lugha za wenzetu tunazosisifia, zilikomaa kutokana na juhudi za makusudi za kuzikuza na kuzitumia katika shughuli zao za kila siku. Mtembei (1997) anatukumbusha kwamba iwapo lugha haiwatoshelezi watumiaji wake katika haja zao, basi ni kosa la hao watumiaji wake na siyo la lugha yenyewe. Kutokana na ukweli huo, inabidi tuanze kuitumia lugha yetu ya Kiswahili ili hatimaye iweze kukomaa na kujipatia istilahi za fani mbalimbali za elimu, kuliko kuendelea kulalamika kwamba Kiswahili hakina istilahi za sayansi na teknolojia.

Tatizo jingine ni imani isiyokuwa na msingi wowote waliyonayo wanafunzi walio wengi pamoja na baadhi ya wazazi kwamba, Kiswahili kikichukua nafasi ya Kiingereza, kiwango cha elimu kitashuka na kwamba matumizi ya Kiingereza yanasaidia wanafunzi kudhibiti vilivyo lugha hiyo na kutokana na ujuzi wa Kiingereza nafasi ya kupata kazi ni kubwa zaidi. Lakini kama ilivyoielezwa hapa juu hakuna ushahidi wa moja kwa moja unaonyesha jinsi matumizi ya Kiingereza kama lugha ya kufundishi yanavyoongeza umahiri wa lugha ya Kiingereza.

Kinyume chake, uelewa wa lugha ya Kiingereza ni wa chini sana kama tafiti zinavyoonyesha na kiwango kinaendelea kuporomoka ingawa tunatumia Kiingereza

kufundishia na kujifunzia. Vilevile, mtu hupata kazi kutokana na utaalamu aliosomea na siyo kwa sababu ya kuzungumza lugha fulani. Matatizo ya kutumia lugha ya kigeni kufundishia yameripotiwa pia katika kisiwa cha Hong Kong ambako asilimia 98 ya wakazi ni Wachina wanaozungumza lahaja ya Kichina cha Canton, lakini kutokana na kuwa koloni la Uingeeza (hadi Juni, 1997) elimu ya sekondari hutolewa kwa Kiingereza (Yu & Atkinson 1988). Utafiti wa wataalamu hawa katika shule za sekondari huko Hong Kong umebainisha kuwa kwanza; wanafunzi wanaelewa vizuri zaidi wanapofundishwa kwa Kichina kuliko kwa Kiingereza.

Pili; kukosekana kwa mazingira ya kutumia Kiingereza nje ya darasa kunaathiri kwa kiasi kikubwa ustadi na umilisi wa lugha ya mwanafunzi. Tatu; kujifunza Kiingereza kama somo la kutumia lugha hiyo kufundishia masomo mengine kumeonyesha kushindwa kuleta ustadi na umilisi wa Kiingereza. Ni kutokana na sababu hizi wataalamu wa elimu na wanaisimu jamii hupendekeza matumizi ya lugha ya kwanza katika kutolea elimu.

2.3 Kazi Tangulizi kuhusu Historia ya Kiswahili

Kiswahili ni lugha yenye historia yake thabiti tangu wakati wa ukoloni, na hata kabla yake. Pia lugha yenye historia na maendeleo baada ya kupatikana uhuru kwa mataifa ya Afrika Mashariki, ambapo ndipo kilipo kitovu cha matumizi yake.

Historia ya kukua, kuenea na kuendelezwa kwa Kiswahili inahusishwa na biashara, dini (Ukristo na Uislamu) na utawala wa kikoloni (Waarabu, Wajerumani na Waingereza). Jina la lugha hii ya Kiswahili linatokana na mgeni wa kwanza wa

kiarabu aliyefika katika pwani ya Afrika ya Mashariki karne ya kumi na nne. Kwa mujibu ya maelezo ya Whiteley (1969:35) ni kuwa:

Mgeni huyu alijulikana kwa jina la Ibn Batuta. Jina la lugha hii “Sawahel” lilikuwa na maana ya “wakaaji wa Pwani”, yaani lugha zao, tamaduni zao na shughuli zao zote za maisha ya kila siku. Ugeni huu wa Waarabu ulikuja na dini, Elimu, biashara na utawala. Kiswahili ambacho ndicho kilikuwa lugha ya wenyeji kilitumika katika mawasiliano na maingiliano hadi kufikia kusharabu msamiati mwingi kutoka lugha ya Kiarabu. Wakati wa Mjerumani ndipo yakachapishwa magazeti ya Kiswahili kama: Habari za Wakilindi – 1905; Masimulizi ya Habari za mwezi– 1888-1894; Pwani na Bara – 1910; Barazani -1910 na Rafiki Yangu.

Baadaye, Waingereza wakachukua mamlaka ya kutawala eneo la Afrika Mashariki. Ilikuwa vigumu kwao kubadili kabisa matumizi ya lugha ya Kiswahili. Ni katika shule za kati na kuendelea ndipo Kiingereza kilipotumika na Kiswahili kikawa lugha ya kutolea elimu ya msingi na lugha ya utawala kupitia kwa machifu.

Baada ya kupatikana kwa uhuru wananchi hizi za Afrika ya Mashariki, kulichukuliwa hatua mbalimbali katika kila nchi ambazo zimekikuza na kukieneza Kiswahili. Katika Tanganyika baada ya uhuru, Kiswahili kikatangazwa rasmi kuwa lugha ya taifa. Kisha Kiswahili kikawa lugha rasmi ya shughuli za kiserikali na bungeni, lugha ya kutolea elimu hadi kufikia darasa la saba na kama somo la lazima katika shule za kiwango cha kawaida za sekondari. Baadaye zilifanywa pia juhudi za kuanzishwa kwa baraza la kiswahili, Tanzania (BAKITA) na kuendelezwa kwa Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili Chuo Kikuu cha Dar es Salaam (TUKI), Baraza

la Kiswahili, Taasisi ya Kiswahili na Lugha za Kigeni (TAKILUKI), (1977) Zanzibar. Taasisi na mabaraza hayo yana lengo la kukikuza, kukiendeleza na kuwahamasisha waandishi wa vitabu vya Kiswahili katika kushugulikia ukuzaji na utengenezaji wa Kamusi za Kiswahili za aina mbalimbali. Kutokana na hatua hizo, Kiswahili sasa kimekuwa ni lugha inayotumika katika vyombo vya habari kama radio, runinga, magazeti na machapisho mbalimbali. Vile vile kuna baadhi ya wanasiasa mashuhuri wa Kiafrika ambao wanapenda kukiweka Kiswahili mahali pake katika utekeleza wa majukumu ya kiutamaduni ya jamii husika. Kwa mfano, Khamisi (1974:288-307) anasema:

Tangu Mwalimu Nyerere alipohutubia Bunge kwa mara ya kwanza kwa Kiswahili, lugha hii ilipanda daraja na kuwa si lugha ya makabwela, bali lugha ya kimataifa. Hamisi, hata hivyo anatahadharisha kuwa uamuzi wa kukifanya Kiswahili kuwa lugha ya taifa usilinganishwe na uamuzi wa kukifanya Kiswahili kuwa chombo cha mawasilano katika nyanja zote, siasa, uchumi na jamii.

Madai haya ya Khamisi (ameshatajwa) yanakiuka moja kwa moja sifa za kitaifa za jambo lolote lililopewa hadhi ya kitaifa hususani Kiswahili nchini Tanzania. Ni katika muktadha huu huu ambapo Khamisi (ameshatajwa) ameeleza pia kwamba, lugha ya Kiswahili ilipewa kipaumbele hasa wakati wa ujenzi wa ujamaa kwa sababu ya ukweli kwamba kila uwanja wa taaluma husika katika jamii ya Watanzania yenye makabila mbalimbali, ulihitaji huduma inayotokana na lugha ya Kiswahili. Kwa upande wa Afrika Mashariki, lugha hii ililelewa na Kamati ya Lugha ya Afrika Mashariki chini ya utawala wa Mwingereza.

Pamoja na kwamba sehemu kubwa ya historia ya lugha ya Kiswahili imefanyiwa uchunguzi, hakuna mapitio ya kutosha yenye kuonesha hatua mbalimbali zinazochukuliwa na sera za lugha za nchi za Afrika ili kukifanya Kiswahili kiwe lugha ya Umoja wa Afrika.

Kalema (1980:5) anaeleza kwamba:

... katika hatua za kwanza BIL ilipitisha chapisho lijulikanao kama YEKOLA KISWAHILI = JIFUNZE KISWAHILI lililochapishwa kwa mara ya kwanza mnamo mwaka 1975. Jarida hili lililenga katika matumizi ya lugha mbili, yaani Kiswahili na Kilingala katika mipaka yake. Matokeo yake yalikuwa na mvuto kwani watu wengi walijitokeza kujifunza mpaka ikabidi kuanzishwa toleo lingine lililolenga kujifunza Luganda na Kiswahili: YIGA KISWAHILI = JIFUNZE KISWAHILI-1977. (Tafsiri yangu).

Mahitaji makubwa ya machapisho hayo mawili ni ushahidi mkubwa kwamba matumizi ya lugha za kiafrika yalikuwa yanahitajika. Tangu 1979, BIL ilianza uhariri na utoaji wa Jarida la kitaaluma ikisaidiwa na Taasisi ya Kimataifa ya Afrika (IAI). Jarida hilo limedhamiria kuchapa habari zinazohusu matumizi ya lugha za Kiafrika kwa ujumla katika utoaji wa elimu, utawala na mawasiliano ya kimataifa. Huchapa makala zinatoa changamoto katika utatuzi wa matatizo, uzoefu na mvuto uliopo katika mipango lugha na sera za lugha za mataifa ya Afrika, mitaala ya elimu na njia na mbinu mablimbali zinazoweza kutumika katika kuandaa mada stahiki kwa walimu wa lugha ya Kiswahili.

Mbaabu (1996:182-83), anaonesha mfano kwa kulingalia Azimio la Arusha lililoifanya Tanzania kuwa nchi ya Kijamaa na kuanzishwa kwa sera ya Elimu ya Kujitegemea mwaka 1967. Lengo la elimu lilikuwa ni kumpatia kila Mtanzania elimu ili aweze kujitegemea. Lengo hili lingeweza kufikiwa tu kwa kutumia lugha

moja kati ya lugha nyingi za jamii za Watanzania ambazo zinakaribia 130. Mwaka 1968, sera mpya ya lugha iliyotafsiri sera ya Elimu ya Kujitegemea, ilikifanya Kiswahili kuwa lugha pekee ya mawasiliano katika elimu ya msingi ili kuinua kiwango cha watoto katika lugha hiyo. Hata hivyo, Katigula (1985) anaeleza kuwa hatua hii ilikuwa ya kusuasua kwa kuhofia kuwa matumizi ya Kiswahili kama lugha ya kufundishia elimu ya msingi yangedhoofisha viwango vya elimu, eti kwa sababu ya:

- (a) Ukosefu wa vitabu vya kiada na ziada vilivyoandikwa kwa Kiswahili.
- (b) Woga kuwa walimu wa kigeni wasingeweza kwenda sambamba na utumiaji wa Kiswahili katika taaluma zao.
- (c) Kuwa Kiswahili hakingeweza kutosheleza mazingira ya kielimu hasa katika masomo ya sayansi na teknolojia.

Baadhi ya watunga Sera na Mipango-Lugha wamezishikilia sababu zilizotajwa hapo juu hadi leo bila kuzingatia kasi ya ukuaji wa lugha hii na jinsi ilivyojipatia wataalamu washindani. Mazungumzo ya Watanzania wengi mitaani, wakiwemo wanasiasa, walimu wa shule za msingi, sekondari na vyuo vikuu, wana-taasisi wana taaluma mbalimbali (sayansi, Tekinolojia, Tiba, Uchumi, Biashara, n.k.) na maandishi mengi katika magazeti mbalimbali ya hapa nchini yanaonesha kwamba sera mpya ya lugha ambayo lengo lake ni kukifanya Kiswahili kiwe lugha ya kutolea elimu hadi chuo kikuu inatakiwa ipitishwe haraka na vyombo husika.

Kwa kutumia uamuzi wao binafsi, uliotawaliwa na busara tele, tayari Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, Dar es Salaam na Chuo Kikuu cha Mzumbe, vimeanza kuitekeleza hatua hii (Daily News 23 Desemba, 2002; Rai 27, Desemba, 2002.

Kenya pia imeshapitisha matumizi ya Kiswahili sambamba na Kiingereza katika nyanja zake zote za kijamii na katika Bunge lake. Unganda pia imeshaamua kutekeleza jambo hili. Kwa mujibu wa malezo ya nadharia ya kihistoria ya hapo juu, Kiswahili tayari kinaonesha dalili ya kuwa lugha ambayo inaweza kutumika katika kutekeleza majukumu ya taasisi za elimu za jamii.

2.4 Ufafanuzi wa Dhana Muhimu

Wataalamu mbalimbali wamejaribu kueleza maana mbalimbali za “neni” lugha. Zifuatazo ni baadhi tu ya hoja za Wanaisimu kuhusu maana ya lugha:

Robert Lado, (1964) katika kitabu chake cha Language Testing anadai kuwa:

Lugha ni chombo cha kuwasilana miongoni mwa binaadamu wa jamii moja na utamaduni wao wa namna moja. Lugha kwa upande wake na undani wake inahusiana na kuwasiliana kwa kusema na kusikia. Kwa sababu hii, lugha hutumia alama kwa njia za kusema na kusikia, ambazo ni nasibu katika kuambatana kwazo na maana maalumu. Lugha pia ni nasibu katika mambo yake katika lugha fulani inayohusika. alisema maji yanaweza kusafirishwa kwa njia mbili ,kwa njia ya bomba na njia ya mfereji lakini ukweli ni kwamba maji yatasafiri vizuri zaidi ukitumia bomba kuliko kutumia mfereji ambao utapoteza maji mengi na kufanya maji yafike kidogo kabisa .

Barber (1964) katika kitabu chake cha The Story of Language anasema kuwa Lugha ni utaratibu wa kupeana ishara unaotumika katika kupashana habari kwa jamii husika.

2.4.1 Lugha ya Kiswahili kama Msingi wa Elimu

Kiswahili kinatambulika kama lugha ya Afrika Mashariki. Kwa miaka mingi sasa imekuwa ikipata hadhi ya lugha ya Kimataifa, licha ya kwamba imekuwa ndio njia kuu ya mawasiliano baina ya watu wa makabila tofauti. Sifa hizi zote ni ushahidi wa haraka tu kwamba Kiswahili ni lugha ambayo imeweza kujenga misingi maalum ya maarifa ya wazungumzaji wake. Hii inatokana na kuwa hizi ni sifa zinazodhihirisha kuwa Kiswahili kinaweza kuzielezea dhana tofauti za watu wa aina mbalimbali na zikaeleweka kwa wazungumzaji wengine na hivyo watu kuelewana. Aidha kinaweza kuchukua dhana za kigeni na kuzielezea kwa wazungumzaji na dhana za wazungumzaji zikaelezewa kwa wageni na kueleweka na hivyo kuchangia katika hadhi hiyo ya kimataifa.

Katika upana wake, Kiswahili ndio lugha ambayo tunaitumia katika kila aina ya shughuli ambayo itatujumuisha sote. Ni pale tu uhusiano unapokuwa wa kikabila, kikazi (katika maeneo machache) na kielimu (hasa baada ya shule ya msingi) ambapo Kiswahili hunyimwa nafasi ya kutumika ipasavyo. Athari za kutotumia Kiswahili katika makundi ya kikabila zinafahamika mojawapo ikiwa ni kuwanyima taarifa, hekimana maarifa wale ambao sio wazungumzaji wa lugha ya kabila hilo. Hivyo, ni taarifa na mawasiliano kwa wachache na wateule na wasioijua lugha hiyo hutengwa. Katika maeneo ya kikazi misingi ni hiyohiyo na kwa hali hiyo katika elimu athari zake za msingi ni hizohizo. Totauti na usiri wa kikabila na kikazi, elimu ni haki ya wote na huwa wazi kwa kila mwenye kuhitaji kuipata na ambaye yupo tayari kuipata. Kwa hali hiyo, suala la usiri halistahili kuwepo na ndio maana, kama tutakavyojadili hapa, ni muhimu elimu itolewe kwa lugha ya Kiswahili, ambayo

ndiyo lugha ya wazi kwa wote na ambacho ndicho chombo kinachoweza kutumika kuufikisha ujumbe, maarifa, ujuzi kwa walengwa ambao ndio hao wazungumzaji.

Lugha ya Kiswahili, ambayo huzungumzwa na idadi kubwa ya watu, ni lugha ambayo imeshangaza watalamu wengi kuona kuwa haipewi nafasi ya kutumika ili kuwapatia wazungumzaji wake elimu bora. Wataalamu hao (Khamisi 1980, Abdullaziz 1980, Mulokozi 1989, Massamba: 1989, Rubagumya (1991) wameliangana suala la lugha na elimu na kupata data ambazo zimedhihirisha kuwa sera zetu kuhusu lugha na kuhusu elimu zilikuwa zina mapengo mengi. Hata hivyo hali sio kwa upande wa Kiswahili tu, bali hili ni suala ambalo limezikumba au limewahi kuzikumba lugha nyingi duniani na hasa pale watumiaji wake wanapokuwa na lugha ya kigeni ambayo wanaiheshimu kuwa ni lugha inayohusu elimu. Kama alivyoelezea Amuzu (1993:105).

Tatizo la lugha ni tatizo ambalo lipo na
ambalolitaendelea kuzaa mijadala mipya
kwa kipindi kirefu.

Maendeleo ya kihistoria na kijamii katika nchi za Afrika Mashariki yamedhihirisha kuwa utambulisho wa kijamii na mahusiano baina ya watu ambayo yalikuwa kutokana na matumizi ya Kiswahili katika upana wake yameendelea kukua na kuwekewa misisitizo ya ina mbalimbali sehemu na nyakati tofauti. Kwa mfano wakati Tanzania Kiswahili kimetiliwa mkazo kama somo na lugha ya kufundishia katika shule za msingi, Kenya Kiswahili kinawekewa mikakati madhubuti katika kiwango cha Chuo Kikuu. Wakati huohuo, Tanzania ambayo ndiyo yenye idadi kubwa ya watu ambao lugha yao kuu ni Kiswahili, wanatumia lugha ya Kiingereza

kufundishia elimu ya juu. Wanafunzi wengi hawajui lugha ya Kiingereza kwa kiwango kinacholingana na elimu wanayostahili kuipata.

Tanzania inaandaa wanafunzi wake kwa lugha wanayoiielewa hadi wanapomaliza elimu ya msingi na mra baada ya hapo kuanza tena kuwapa maarifa hayo kwa lugha wasioielewa. Mchanganyiko huu wnyewe ni kichocheo kikubwa cha kuwachuja na kuwatenga wale ambao waliweza kuelewa hapo awali. Kwa maana hiyo wanafunzi bora katika shule za msingi wanajikuta katika hali ngumu zaidi hasa wanapoingia kidato cha kwanza na kuanza kutumia lugha ya Kiingereza Tatizo kubwa zaidi ni pale ambapo hata hao walimu ambao kutoa elimu hiyo kwa Kiingereza nao wanalo tatizo hilo hila msingi la kutoimudu lugha hiyo. Hii inamaanisha kuwa elimu inayotolewa sio kamili na huwafikia wanafunzi ambao nao huipokea nusu au chini ya hapo.

2.5 Hitimishi

Kwa kuzingatia uzoefu, historia, mapitio ya vitabu na nadharia zilizopo juu ya matumizi ya lugha ya Kiswahili katika shughuli za nchi huru za Kiafrika hususani, Tanzania, Kenya na Uganda au katika Kufundishia elimu shuleni na Vyuoni nchini Tanzania, mtafiti wa tasnifu hii anahitimisha sura hii kwa nadharia tete zifuatazo:

1. Kinadharia, hakuna sababu muafaka inayokifanya Kiswahili kisianze kutumika kufundishia elimu ya shuleni na vyuoni. Katika hali halisi, matumizi ya Kiswahili Shuleni yanahitaji moyo na muda, fedha nyingi ya kuandalia vifaa na wataalamu wa kupambana na upinzani wa mashabiki wa lugha za kikoloni katika nyanja za Elimu, siasa, uchumi, utamaduni na teknolojia.

2. Baadhi ya viongozi wa Serikali za Tanzania na Kenya hukosa ujasiri wa kuyatekeleza maamuzi waliyoyafiakia kuhusu matumizi ya lugha ya Kiswahili katika shughuli zao za kiserikali

3. Je, ni kweli baada ya miaka yote hatujapevuka kisiasa, kisaikolojia, kiuchumi, kiutamaduni na kiteknolojia? Ilivyo kwa sasa hivi katika upande wa matumizi ya lugha ni kwamba mgeni (asiyekuwa Mwafrika) ni mwenyeji sana hapa Afrika kuliko Mwafrika wenyewe. Na kwa mantiki hiyo, ndio maana kabla ya uhuru (1960) tuliendelea, na baada ya uhuru tumeendelea, na inavyoelekea hata kwa miaka ijayo, tutaendelea kuzitegemea lugha za kigeni ambazo, kimsingi, hutafsiri utamaduni wa kigeni na kueneza sera tegemezi. Na yote haya, yanatupelekea sisi Waafrika tuonekane kama watoto wadogo wenye kuhitaji misaada dumu daima, hata kwa tatizo dogo tu.

Kiswahili ni lugha mojawapo ya lugha za kiafrika, ambayo hivi sasa imepata umaarufu mkubwa. Kwa mujibu wa Greenberg(1963,1964) lugha hii imo katika mbari kubwa ya lugha za kinija-kordofani.Chini ya mbari hii kubwa kuna familia kubwa ijulikanayo kama Nija-Kongo,ambayo chini yake kuna familia ndogo ijulikanayo kama Benue-Kongo.Lugha za kibantu ,Kiswahili kikiwemo ,ziko chini ya familia hii ya Benue –Kongo.Katika uainishaji wake, Guthrie (1967, 1970) anaingiza Kiswahili kayika kanda G10 Kundi G42. Idadi ya wazungumzaji wake wanakadiriwa kuwa zaidi ya milioni 60 (Massamba na wenzie 2001:2). Kiswahili kimeenea na kinazungumzwa pahali pengi Afrika mashariki na kati, Yaani Tanzania,

Kenya, Uganda na katika Baadhi ya Sehemu za Rwanda, Burundi, Msumbiji, Jamhuri ya kidemokrasia ya kongo, Zambia, Malawi, Komoro na Afrika kusini (Massamba na wenzie 2001:2)

Umuhimu wa lugha ya Kiswahili Afrika Mashariki ni Jambo lisilo na shaka yoyote.

Kiswahili ni Lugha ya taifa na lugha rasmi nchini Tanzania na Kenya. Katika Tanzania lugha hii hutumika kama chombo cha kufundishia katika elimu ya msingi. Mjadala wa Kiswahili kuwa lugha ya kufundishia katika elimu ya juu bado unaendelea. Tanzania ina vyombo rasmi vya kuikuza na kuiendeleza lugha hii. Vyombo hivyo ni kamavile Taasisi ya Uchunnguzi wa Kiswahili (TUKI) ya Chuo kikuu cha Dar es salaam, Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA), Idara ya Kiswahili ya Chuo kikuu cha Dar-es-Salaam, na Taasisi ya Kiswahili na lugha za Kigeni Zanzibar.

Vyombo vingi vya habari nchini Tanzania hutumia lugha ya Kiswahili. Karibu kila kipengele cha Maisha katika Tanzania huguswa na lugha ya Kiswahili. Hali hii kwa kiasi kikubwa, inafanana na ile iliyoko nchini Kenya. Uganda pia hali inaanza kuelekea huko huko. Ujio wa Jumuiya ya Afrika Mashariki unazidi kuifanya Lugha hii iwe muhimu zaidi. Kwamba Umoja wa Afrika umekifanya Kiswahili kuwa lugha mojawapo ya kuendeshea shughuli zake ni ushahidi kwamba lugha hii inazidi kuwa maarufu.

Kiswahili ndiyo lugha ya Biashara katika afrika Mashariki. Umuhimu wake unazidi kutambuliwa katika nchi mbalimbali nje na ndani ya Bara la Afrika .Tanzania ni nchi ambayo Kiswahili kinatumika katika kufundishia shuleni na Vyuoni kama vile kufundishia na kujifunzia shuleni.

Kutokana na umuhimu wake, lugha ya Kiswahili inaenea kwa kasi ulimwenguni. Inafundishwa katika vyuo mbalimbali ulimwenguni, kwa mfano Chuo kikuu cha Port Uppsala, nchini Sweeden, Chuo Kikuu cha Legon, nchini Ghana, Chuo Kikuu cha Leiden nchini Uholanzi, Chuo kikuu cha sebha nchini Libya, Chuo Kikuu cha Ainshams, nchini Misri, Chuo Kikuu cha Osaka nchini Japani, Chuo Kikuu cha Mexico na Vyuho Vikuu katika nchi nyingine nyingi Usimuliaji wa hadithi ni sehemu muhimu ya maisha na utamaduni wa jamii nyingi. Utafiti huu unachunguza jinsi ya kuimarisha uhusiano baina ya shule na jamii kwa kutumia jamii na hadithi zake kama rasilimali ya kujifunza. (Imeandikwa na Vicent G. Nkondokaya).

SURA YA TATU

3.0 NADHARIA ZA UTAFITI

3.1 Utangulizi

Hii ni sura ambayo inatoa maelezo na ufafanuzi kuhusu nadharia kadhaa ambazo zimeteuliwa katika kuongoza utafiti huu. Nadharia kwa kawaida ni muongozo ambao unapaswa kufuatwa na mtafiti ili kurahisisha utafiti wake kukamilika kama inavyopasa na hatimaye kusaidia kujibu maswali ya utafiti. Hivyo basi nadharia zilizotumiwa katika utafiti huu ni kama zifuatazo.

3.2 Lugha kama Mfumo wa Kiishara na Kimuundo

Lugha siyo tu ni mfumo wa ishara zilizoteuliwa na kukubaliwa na jamii ili zitumike kuwasilisha vitu au dhana fulani bali pia ni mfumo wa ishara ambao hauna uhusiano wa moja kwa moja kati ya ishara hizo (vitaja) na vitu vitavyotajwa kuvihakikisha (Msanjila, 2006:43). Kwa mantiki hii hakuna uhusiano wa moja kwa moja kati ya neno **mbuzi** na mnyama mwenyewe. Hata hivyo, wanajamii huzoea majina ama ishara hizo na huzitumia katika kufikiri na kujifunzia mambo mbalimbali ikiwemo yale ya elimu katika ngazi tofautitofauti. Mwanafunzi huelewa zaidi masomo yake pale anapofundishwa na kujisomea kupitia lugha ambayo ishara zake anazifahamu vizuri kuliko lugha za kigeni. Kwa mantiki hiyo, ishara za lugha ya Kiswahili ndizo zinazoeleweka vizuri kwa wanafunzi wa Kitanzania na hivyo lugha hii kuwa ndiyo inayofaa zaidi kuliko kuwafundisha wanafunzi masomo yao kwa lugha za kigeni. Lugha huweza kumkaa mtu kichwani pale anapokuwa amezaliwa nayo, yaani ni uasili wake tangu azaliwe hadi sasa, kwa hiyo lugha inaweza kuwa ngumu kwa mwanafunzi kutokana na kwamba mwanafunzi mwenyewe hayuko na kumbukumbu.

3.3 Lugha kama Nyenzo ya Kiuamilifu

Fasili hii huitazama lugha kwa kuzingatia msingi wa dhima na uwamilifu wake bila kuwa na uhusiano wowote na fasili nyingine za lugha ambazo huzingatia mfumo wa ishara na muundo jamii. Fasili ya lugha kama nyenzo inachukulia lugha kama chombo kinachotumiwa na binadamu katika kuwasiliana, kufikiri, kuhifadhi na kuelezea uhalisiya wa mambo kama unavyosemekana na wanajamii wenyewe bila chombo hicho kuwa ni sehemu ya uhalisiya huo katika jamii. Mekacha (2000) anasema kwamba, lugha si sehemu ya mahusiano ya kijamii bali ni nyenzo huru ambayo haifungamani na nguvu zozote za kisiasa, kiuchumi, au za kiitikadi zinazotawala katika jamii hiyo.

Mawazo haya ya Mekacha (2000) yanasukuma mbele utafiti huu na ninakubaliana naye kwamba; itikadi, nguvu za kisiasa na kiuchumi za watu au jamii fulani haziinyang'anyi lugha yoyote ile uhuru wake. Iwapo itikadi, nguvu za kisiasa na kiuchumi za watu au jamii Fulani zitaachwa ziwanyang'anye watumia lugha uhuru wao wa kutumia lugha yao ni dhahiri kwamba watu hao hawatakuwa na uelewa mzuri kuhusiana na lugha hiyo waliyolazimishwa kuitumia. Kulazimisha matumizi ya lugha ya Kiingereza katika kufundishia elimu nchini Tanzania badala ya kutumia Kiswahili ni kuwanyang'anya watumia lugha uhuru wao wa kutumia lugha yao hivyo kutoelewa masomo wafundishwayo vizuri.

3.4 Lugha kama Muundojamii

Hapa msingi uliotumika kufasili lugha ni jamii (Mekacha, 2000). Kwa mtazamo huu lugha hufungamana na jamii na bila jamii hakuna lugha. Kinachosisitizwa hapa ni

kwamba haiwezekani kutenganisha lugha na jamii. Kitendo cha kulazimisha matumizi ya lugha ya Kiingereza katika kufundishia katika ngazi mbalimbali za elimu nchini ni sawa na kuitenga jamii na lugha yake jambo lisilowezekana. Wanafunzi wa Tanzania wamekuzwa kwa kutumia lugha ya Kiswahili na hivyo kufungamana na lugha hiyo. Wanapofundishwa kwa kutumia lugha ya Kiswahili wanaelewa zaidi kuliko wafundishwavyo kwa kutumia lugha ya Kiingereza kwa sababu hawajafungamana nayo. Ni jambo lisilopingika kwamba lugha ya Kiswahili inawasaidia wanafunzi kufikiri na kutafakari mambo kwa urahisi na wepesi zaidi kuliko Kiingereza kwa sababu walianza kuzungumza lugha hiyo tangu waliokuwa watoto wadogo. Hivyo basi ni vema serikali ikalitazama hili na kuchukua maamuzi stahiki bila ajizi.

3.5 Nadharia ya Mpango-Lugha

Kama ilivyokwishaelezwa katika utangulizi wa sura hii nadharia tegemezi naya utekelezaji zinaibua nadharia ndogo ndogo za mpango-lugha na sera-lugha. Heinz Kloss (1969) alikuwa mtaalamu wa kwanza kudai kuweko kwa nadharia mbili kuhusu mpango lugha. Anafafanua “Mpango Lugha Kongwe” (Status Planning) kuwa ni uundaji wa sera inayokusudia kuuimarisha mfumo wa lugha teule na sayansi yake inayotumika katika jamii husika. Hienzi Kloss (ibid.) anafafanua “Mpango Lugha Chipukizi” (Corpus Planning) kuwa ni namna ya matumizi ya lugha yenyewe katika mpango lugha.

Akichangia juu ya ufafanuzi wa nadharia ya Mpango Lugha, Bright (1992:840), anadai kwamba “Mpango lugha kongwe unazingatia juu ya lugha moja

inayojidhihirisha zaidi kimatumizi kuliko zingine zote katika jamii /taifa husika ambapo Mpango lugha Chipukizi unazingatia zaidi mabadiliko yanayofanyiwa lugha teule kwa kuiongezea msamiati mpya, mabadiliko ya kimofolojia ili iweze kufanya kazi yake vizuri zaidi ya mawasiliano katika jamii husika” (Tafsiri Yangu).

Naye Bamgbose (1989:302) akichangia juu ya hiyo nadharia, anasema:

Mpango lugha kongwe unaweza kujihusisha na ulindaji, ukuzaji au upunguzaji wa mawanda ya matumizi ya lugha teule katika jamii husika; ambapo mpango lugha chipukizi unajihusisha na uwezo wa lugha teule, na kwa hiyo, utashughulikia ukuzaji wa msamiati, mabadiliko katika mfumo wa lugha teule, n.k. (Tafsiri Yangu).

Bright (1992) naye hakubaki nyuma katika kuchangia mawazo yake kuhusu ukuzaji wa lugha katika jumla ya nadharia ya mapango lugha kwa kudai kwamba:

- Lugha ipewe msamiati kwa ajili ya taaluma ya sayansi na teknolojia.
- Lugha isanifishwe katika kiwango cha juu cha usahili, utoshelevu na ummundo.
- Lugha ikusudiwe kwa jumla kuwa kielelezo cha utaifa kwa wanajamii husika.

Nadharia ya mpango lugha, kama ilivyofafanuliwa hapo juu, inatuwezesha kuutathmini uwezo wa Kiswahili kitakapoanza rasmi kutumika katika shughuli za kufundishia elimu shuleni na vyuoni.

3.6 Nadharia Tegemezi

Mbaabu (1996: 1-7) anadokeza kuhusu madai ya nadharia tegemezi kwamba, kujumuishwa kwa nchi za ulimwengu wa tatu katika mtandao wa kibepari wa

kimataifa (kama unavyoeleweka na “wanamtazamo wa usasa”) hakitaweza kuleta maendeleo kwa kuwa ushirikiano kati ya nchi zilizoendelea na zile zinazoendelea si sawa.

Nadharia tegemezi inaiona dunia kama iliyogawanyika katika sehemu kuu mbili: Nchi zilizoendelea- zinazochukuliwa kuwa ni mataifa ya kibepari yenye viwanda kwa upande mmoja na Nchi zinazoendelea– ambazo hujumuisha Nchi zote zinazoendelea, hasa mataifa ya Afrika, Amerika ya kusini, Asia na Karibbean.

Tabia moja kubwa ya kuchumi ya nchi hizi zinazoendelea ni utegemezi katika mauzo ya mali ghafi kwa ajili ya kipato chao na upatikanaji wa fedha za kigeni, pamoja na kwamba bei za mali ghafi hizo hupangwa na nchi zilizoendelea. Nchi zinazoendelea, kwa hiyo, ni wapokea bei tu. Hali kama hiyo basi inaweza kuzungumziwa katika nyanja za kisiasa, 20 kiuchumi, kiteknolojia na kiutamanduni. Mazrui (1997:291) anadai kwamba:

- (a) Njia mojawapo ambayo mataifa tajiri hudhihirisha kuwepo kwao ndani ya mataifa yanayoendelea ni kupitia mashirika ya kimataifa.
- (b) Jambo hili huathiri thamani, vionjo, ujuzi, maarifa na mawazo. Baadhi ya mambo ya thamani na mawazo yamehamishwa na kuondolewa kutokana na utendaji kazi wa masharika haya ya kimataifa ikijumuisha matangazo na kuingizwa kwa vitu vya anasa na teknolojia ya bidhaa za kisasa.
- (c) Utamaduni tegemezi mwingi umeingizwa, ukalelewa na kudumishwa kupitia muundo wa elimu na njia za mawasiliano ya kisasa, lakini zaidi sana ni kupitia urithi wa ya lugha za kikoloni. Kwa hiyo kiwakilishi kikuu cha mataifa ya

kitovuni si hasa mashirika ya kimataifa bali “lugha za kimataifa” hasa zile za mataifa ambayo awali yalitutawala. Lugha hizi ni pamoja na Kiingereza, Kifaransa, na Kireno. Lugha hizi huunda misingi mkuu wa mawasiliano na mafunzo katika miundo mingi ya kielimu katika Afrika kutokana na ukosefu wa lugha mbadala za kutendea kazi.

Mataifa ya Kiafrika, hasa yaliyo kusini mwa jangwa la Sahara yamerithi athari hizi za kikoloni kwani lugha hizo zimeendelea kutegemewa katika isimum utamaduni na kwa kiasi kikubwa katika uchumi wa mataifa hayo tawaliwa. Kama ilivyo katika utegemezi wa kisiasa na kiuchumi, kuna upeo na kiwango ambacho nchi binafsi inaweza kufanya ili kuikabili na kuirekebisha vilivyo hali hii. Ama kwa hakika ushirikiano katika suala hili ni jambo muhimu.

Katika lugha za kikoloni zinazoongoza kwa ukubwa ni Kiingereza; Kifaransa ni ya pili kwa mtandao. Kireno kinachukua nafasi ya tatu. Mataifa yanayozitumia lugha hizi yamefikia hatua hata ya kujitambulisha kwa hiari yao wenyewe kama nchi zitumiazo Kiingereza, Kifaransa au Kireno (Anglophone, Francophone na Lusophone) kwa maana ya kwamba shughuli zake za kijamii, kiutamaduni, kiuchumi, kisiasa, kiteknolojia na maendeleo kwa ujumla zimebebwa na lugha hizo za wakoloni hao.

Ocheing (2002) anadai kwamba:

Kwa hakika hivi leo inajulikana kwamba ni lugha saba tu za Ulaya ndizo zinazotawala nyanja zote za kijamii za kimataifa, yaani mawazo, utamaduni,

teknolojia, siasa, uchumi na maendeleo kwa ujumla; nazo ni Kiingereza, Kifaransa, Kijerumani, Kihispania, Kitaliano, Kireno na Kirusi.

Umoja wa Nchi Huru za Kiafrika ulipokiunda kitengo kilichojulikana kama “Ofisi ya lugha za Kiafrika” au kama ilivyojulikana kwa Kiingereza “Inter-African Bureau of Linguistics (BIL)” mwaka 1966, moja ya majukumu yake ilikuwa ni kuendeleza na kuchochea matumizi ya lugha za Kiafrika ndani ya nchi na baina ya nchi za umoja huo. Hata hivyo, ni mataifa machache tu yaliyoweza kuendeleza wazo hilo kwa kuliweka katika vitendo ndani na nje ya mipaka ya nchi husika. Kwa hakika, lugha hizi tulizorithi kutoka kwa wakoloni zinaelekea kuheshimiwa zaidi wakati huu hata kuliko zilivyokuwa enzi ya ukoloni. Kwa hivyo, wazo la kuwa huru kwa upande wa lugha katika uhalisia wake huonekana kuwa halitiliwi maanani si na viongozi wala si na wasomi wa mataifa ya Afrika.

Isitoshe kuitumia lugha moja ndani ya nchi na kati ya nchi na nchi halionekani kama suala linalopewa kipaumbele na viongozi wengi wa kisiasa katika bara hili. Wakati kuwa na umoja wa lugha katika Afrika linaonekana kuwa ni wazo dhaifu kwa Waafrika wengi, inaaminika kwamba Umoja wa Afrika katika siasa na mawasiliano mengine eti unaweza kufikiwa kwa ufanisi zaidi kwa kuzitumia lugha za kigeni za Ulaya. Ni dhahiri kwamba viongozi wetu hawa wanaongozwa na nadharia tegemezi. Kwa hivyo, mtazamo wa sasa wa viongozi wa Afrika unapingana wazi wazi na ule wa viongozi waliounda BIL. Hali hii hakika inabeza na kudhihaki, si tu viongozi wa zama za kale, bali pia jamii yote ya Waafrika wanaopenda waeleweke kama walivyo kiasili na walimwengu wenzao. Ni kwa mujibu wa madai kama haya basi, nadharia tegemezi haitufai katika kukamilisha malengo ya utafiti huu.

Kwa kuzingatia hoja za nadharia tegemezi kama zilivyoielezwa hapo juu, utafiti huu ulitafuta matokeo yanayoweza kujengewa hoja za kisayansi ili hatimaye kuwe na matazamo mpya na hai utakaotoa kipaumbele katika kutatafuta uhuru kwa upande wa lugha na Umoja wa Afrika. Matumizi ya lugha mojawapo ya Kiafrika, hususani Kiswahili, kama lugha rasmi ya Umoja wa Afrika, ni muafaka kwani si lugha ngeni barani Afrika. Kwa hiyo, utegemezi unaepukwa.

3.7 Nadharia ya Utekelezaji

Nadharia ya utekelezaji ndiyo itakayokidhi malengo tuliyojiwekea. Spenser (1971) ambaye ni mmoja wa waasisi wa nadharia ya utekelezaji, anadai kuwa katika matumizi ya kawaida, kugawa vipande vingi vinavyotokana na kitu kimoja kizima ni hatari.

Tunamuunga mkono mtaalamu huyu kwa sababu lugha na jamii ni vitu visivyotenganishwa kama nilivyoieleza hapo awali, (tazama uk. 1, aya 1). Kwa hakika Kiswahili hakiwezi kutenganishwa na jamii yake ya Kiafrika na badala yake kuingizwa katika lugha za kigeni ambazo si tofauti na kiungo cha bandia katika mwili wa binaadamu.

Durkheim (1971) ambaye ni wa pili kuiunga mkono nadharia hii, anadai kuwa:

Ukweli waweza kuwepo pasipo kutumika, unaweza kuishi zaidi ya malengo yake na ama kubadili matumizi yake kwa kadiri ya nyakati na vipindi. (Tafsiri Yangu).

Madai ya Durkheim yana mashiko katika tamaduni nyingi za Kiafrika. Nchini Tanzania, kwa mfano Kiswahili kingeweza kutumika kufundishia elimu tangu ya msingi hadi ya Chuo kikuu. Huu ni ukweli mtupu lakini hautekelezwi. Tanzania inapenda kutekeleza masuala yake ya kitaifa kwa kutengemea misaada ya hali na mali kutoka nje. Hoja hii ya Durkheim (ibid) pamoja na hoja za wataalamu wa nadharia ya mpango-lugha tuliyoieleza hapo juu, zinaweza kutusaidia katika kufufua ukweli wa uwezekano wa kutumia Kiswahili kama ulivyopitishwa na Umoja wa Nchi Huru za Afrika (OAU-1975) sasa Umoja wa Afrika (UA). Jambo la muhimu ni kuwa tupate ithibati sasa ya kuweza kuanza kuweka katika matendo maamuzi yaliyodumu kwa takriban miongo mitatu sasa. Kwa nini ukweli hautumiki kwa nyakati na vipindi husika? Ilivyo kwa sasa ni kwamba viongozi wanchi za Kiafrika/na nyinginezo hawatumii ukweli kwa kuongoza raia wao kwa sababu kadhaa, ikiwa ni pamoja na mawazo tegemezi ya kisiasa katika uchumi elimu, sayansi na teknolojia na utamaduni.

Kwa misimamo ya wanataaluma hao wawili, tunaona ni wazi kuwa si rahisi kuitenga jamii yenye asili moja kwa kutumia lugha, hususan lugha za kigeni. Kwa hiyo basi, matumizi ya lugha inayoakisi utamaduni husika ni bora zaidi. Hapa ndipo sababu ya kuutafuta ukweli huo inapoanzia. Pamoja na hao waliowatajwa hapo juu Parsons (1949), Martindale (1960), Aberle na wenzake (1967) Abrahamson (1978), mjadala wao, kuhusu nadharia hii, bado unaungwa mkono na wasomi wa leo kama Mbaabu (1996: 182-83), na Mazrui (1997:291) Kwa kifupi, mjadala wao kuhusu nadharia ya utekelezaji unagusia yafuatayo:

- ❖ Uchanganuzi wa nadharia ya utekelezaji hujumuisha weledi wa mfumo na viasilia vyake.
- ❖ Viasilia vya mfumo kwa kawaida vinahusiana ili kuweza kutumika katika mfumo husika.
- ❖ Kila kiasilia kina mchango unaoupa uhai mfumo ili uendelee kufanya kazi ama sivyo kuukwamisha iwapo viasilia vitatenganishwa.
- ❖ Kila mfumo ni muungano wa viasilia ambavyo huunda umbo Fulani lionekanalo.
- ❖ Kila jamii ni muundo wenye viasilia vinavyohusiana na kufungamana kipekee; aidha vinajerekebisha na kujisawazisha vyenyewe.
- ❖ Kuendelea kuwepo kwa jamii ya watu kunategemea muafaka wa watu wake katika dhamira na thamani za maisha zinazohusiana na mahitaji ya misingi ya wanajamii.
- ❖ Kwa kuufanya mfumo uendelee kufanya kazi, kuna mambo ya msingi yatakayoupa mfumo huo matokeo chanya.
- ❖ Kuwepo kwa uhusiano kati ya mahitaji, uwezo na mazingira yanayoshihi mkabala.
- ❖ Mawasiliano.
- ❖ Uzoefu wa ufungamano wa viasilia katika muundo au mfumo wa jamii.
- ❖ Utambuzi wa pamoja juu ya umuhimu wa kila kipengele kinachounda umbo Fulani linalojadiliwa
- ❖ Mbinu madhubuti za kusimamia tabia na miuelekeo ya wanajami

3.8 Hitimishi

Mapitio ya nadharia hapo juu yanaonesha kwamba nadharia za lugha kama nyenzo ya kiuamilifu, lugha kama muundojamii na utekelezaji ndio zinazotufaa katika utafiti huu kutokana na ukweli kwamba zinaeleza masuala muhimu kuhusu lugha na jamii. Nadharia hizi zinaonesha kwamba kuna uhusiano mkubwa kati ya lugha na jamii kiasi kwamba kuvitenganisha viwili hivyo ni jambo lisilowezezekana kwani kila kila kimoja hukisaidia kingine kuwepo kwake. Kufundisha wanafunzi masomo mbalimbali kwa lugha wasioielewa ni sawa na kuitenganisha jamii na lugha jambo ambalo huwafanya wanafunzi kutoelewa vizuri masomo yao. Uelewa huu kuhusu nadharia umetusaidia kuzitumia nadharia hizi katika uwasilishaji na uchambuzi wa data uliosaidia kujibu maswali ya utafiti huu kama inavyoonekana katika sura ya tano ya tasinifu hii. Sura inayofuata inawasilisha mbinu za ukusanyaji na uchambuzi wa data.

SURA YA NNE

4.0 MBINU ZA UTAFITI

4.1 Utangulizi

Sura hii inawasilisha mbinu za utafiti zilizotumika katika kukusanya na kuchambua data. Kothari (2008) anaeleza kwamba, utafiti wowote ule wa kitaaluma ni lazima ufanywe kwa kuongozwa na mbinu mbali za utafiti ili uweze kutoa matokeo yasiyo na shaka ndani yake. Kwa msingi huo basi, zifuatazo ni mbinu mbalimbali ambazo zimetumika katika kukusanya data za utafiti huu kama zinavyoelezwa hapa chini.

4.2 Mbinu ya Umakinifu au Shirikishi

Kuhusu utekelezaji wa kuzikusanya data kwa njia Shirikishi, Mtafiti aliwateua walimu na wanafunzi maalumu katika Shule sita zilizopo wilaya ya mvomero ambapo shule za sekondari (6) zilifanyiwa Utafiti kuhusu “**Kuchunguza Uwezo wa Lugha ya Kiswahili Katika Kufundishia na Kujifunzia Elimu Shule za Sekondari**” ambazo ni Ungulu, Maskati, Diongoya, Mvomero, Dakawa na Mtibwa; Jumla kulikuwa na watafitiwa sitini (60) kwa shule za Sekondari, Walimu, Wanafunzi, Wazazi.

Katika mbinu hii mtafiti alifundisha katika shule ya Sekondari, Ungulu somo la Historia ambapo kwanza kabisa alifundisha kwa lugha ya Kiingereza na kwa lugha ya Kiswahili na matokeo yalikuwa kama ifuatavyo; Jumla ya watahiniwa walikuwa Mtafiti alitoa jaribio kwa wanafunzi wa shule ya sekondari Ungulu na matokeo yake yalikuwa kama ilivyo onyeshwa kwenye Jedwali la 4.1.

Jedwali Na. 4.1: Matokeo ya Jaribio la Historia baada ya kufundisha somo la Historia kwa Kiswahili na Kiingereza Shule ya Sekondari Ungulu

DARAJA	KISWAHILI	KIINGEREZA
A	35	8
B	6	10
C	4	20
D	0	5
F	0	2
JUMLA	45	45

Chanzo: Shule Sekondari Ungulu

Chanzo cha Jedwali 4.1 ni Matokeo ya Jaribio la Historia katika shule ya Sekondari Ungulu baada ya kufundisha wanafunzi wa kidato cha tatu kwa lugha ya Kiingereza na Kiswahili kwa maada ya aina moja. Matokeo ya jaribio la kufundisha somo kwa Kiswahili na baadaye kufundisha kwa kiingereza yalikuwa kama yalivyo kwenye jedwari hapo juu ambapo, Baada ya kufundishwa kwa Kiswahili A zilikuwa 35 , wakati kwenye kiingereza A zilikuwa 8 ,hivyo kutokana na matokeo hayo ni kweli kwamba mwanafunzi akifundishwa kwa Kiswahili huelewa vizuri kuliko akifundishwa kwa kiingereza.

4.3 Mbinu ya Maktaba

Mtafiti alisoma kazi tangulizi katika maktaba mbalimbali nchini hususani maktaba ya, Mkoa wa Morogoro, maktaba ya Taifa Dar-esalaam, maktaba ya chuo kikuu huria cha Tanzania, Maktaba ya chuo kikuu huria cha Tanzania Tawi la morogoro na maktaba ya Presbyteriani seminary morogoro, Sekondari alizotembelea mtafiti zilikuwa sita nazo ni, Ungulu, Maskati, Diongoya, Mvomero, Dakawa na Mtibwa

maktaba hizi mtafiti alipata matokeo ya shule za Sekondari na Kujua hali halisi ya masomo yanayofundishwa kwa lugha ya kiingereza , Mtafiti alizichagua maktaba hizi kwa kuwa zipo karibu na mazingira ya mtafiti kwani mtafiti anaishi mkoa wa Morogoro.

- Zinataarifa nyingi zinazohusu utafiti wa mtafiti.
- Ni rahisi kufikika kupata taarifa mbalimbali za mtafiti.
- Wahusika au watafitiwa wanapatikana maeneo hayo.

4.4 Usaili

Mtafiti aliandaa maswali ya ana kwa ana na kuandika ambayo aliyatumia katika kupata majibu ya maswali ya utafiti. Maswali hayo yameambatanishwa kwenye kiambatanisho nyuma.

4.5 Hojaji

Mtafiti aliwateua walimu na wanafunzi maalumu katika Shule na vyuo vilivyopo wilaya ya mvomero ambapo shule za sekondari sita nazo ni Ungulu, Maskati, Diongoya, Mvomero, Dakawa na Mtibwa ambazo ni

Katika kila sekondari jumla ya watafitiwa walikuwa 45 ambapo walimu walikuwa kumi na tano (15) na wanafunzi walikuwa thelasini (30)

4.6 Ukusanyaji wa Data

Ukusanyaji wa Data ni namna ya kutafuta taarifa mbalimbali zenye ukweli ndani yake (Kombo na Tromp 2006). Katika utafiti huu njia zilizotumika zilikuwa ni Umakinifu au ushirikishi, Maktaba, Usaili/udadisi, Hojaji au mahojaji, Baraza la

Mitihani. Mtafiti alikwenda ofisi za wilaya ya Mvomero na kupatiwa taarifa za idadi ya watu wa wilaya ya Mvomero pamoja na Shughuli za kiuchumi zinazofanywa katika wilaya ya Mvomero. Mtafiti aliongea na wazee wa wilaya ya Mvomero na kuambiwa historia ya wilaya ya Mvomero.

4.7 Vikwazo vya Utafiti

- Ilikuwa tarehe 26.3.2010, mtafiti alikwenda ofisi ya wilaya ya mvomero kukusanya taarifa, lakini alipofika akaambiwa amuone Afisa taaluma ili ampatie taarifa za kielimu za wilaya hiyo, Baada ya kumuendea taaluma alimwambia hawezi kumpatia taarifa za taaluma hapo ofisini kwani ni nyaraka za siri suala ambalo liliniumiza sana. Mtafiti ilimlazimu apite kila shule kuchukua taarifa hizo za masomo kwa walimu.
- Mtafiti alipokuwa akielekea Dar-esalaamu kuwasilisha utafiti wake kwa Msimamizi wake Prof. Sengo, ilikuwa tarehe 23.5.2011, aliibiwa simu yake ya mkononi na kumfanya epate taabu sana kuwasiliana na msimamizi wake ambapo ilibidi kutumia simu ya kuazima ili kuwasiliana na msimamizi wake.
- Ilikuwa tarehe 21.5.2011, mtafiti alipokuwa akielekea Mvomero kwa ajili ya Utafiti wake kukusanya data aliibiwa kamera kwenye gari na kusababisha ashindwe kupiga picha za matukio kwenye utafiti wake.

4.8 Data Zilipokusanywa

- (i) Shule za Sekondari
- (ii) Ofisi za serikali za kata na Wilaya
- (iii) Wananchi.

Pili mtafiti alifundisha shule Sita za Sekondari ya Mvomero kwa Lugha ya Kiingereza na Kiswahili masomo matatu ambayo yalikuwa ni, Historia, Uraia na Biolojia katika shule za sekondari, Ungulu, Mvomero, Maskati, Mtibwa, Diongoya na Dakawa.

Tatu, mtafiti alikusanya maoni ya Wazazi na Wanafunzi kuhusu Lugha ipi inafaa kutumika kufundishia elimu shuleni na vyuo vya ualimu.

4.8.1 Shule za Sekondari

Ufaulu wa Somo la Biolojia baada ya kufundishwa kwa lugha ya Kiswahili na kiingereza kwa shule nne za Sekondari ambazo ni; Ungulu Sekondari, Mvomero, Maskati, Mtibwa, Mtafiti aliwaomba walimu wanaofundisha Somo la Biolojia wafundishe kwa Lugha ya Kiswahili Halafu wafundishe kwa Lugha ya Kiingereza na Watunge Mtihani na Matokeo yake yalikuwa kama yanavyo onekana hapo chini kwenye Jedwali namba 4.2.

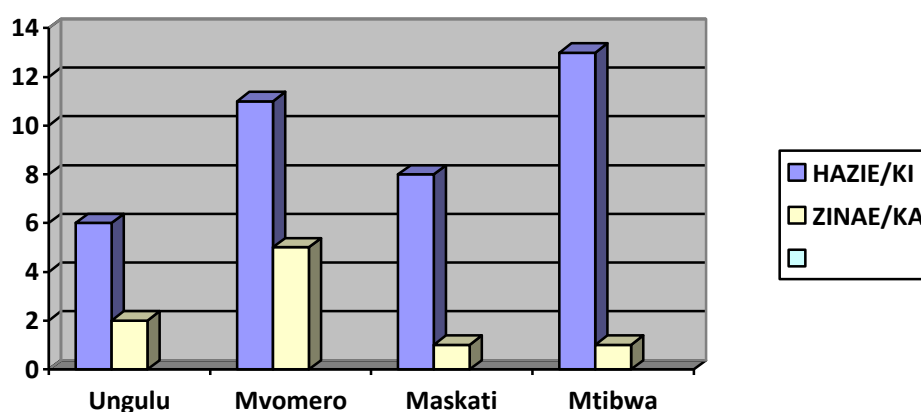
Jedwali Na. 4.2: Matokeo ya Mahojiano na walimu katika shule za Sekondari Ungulu, Mvomero, Maskati na Mtibwa

Na	Shule	Idadi Ya Walimu	Dhanna Hazieleweki Vizuri				Dhanna Zinaeleweka Vizuri				
	Daraja										
1	Ungulu	8			6				2		
2	Mvomero	16			11				5		
3	Maskati	9			8				1		
4	Mtibwa	13			13				1		

Chanzo: Shule Nne za Sekondari

Licha ya kushindwa kufaulu vilevile wanafunzi wanaandika kwa makosa herufi ambazo zimeandikwa kutoka katika lugha ya Kiingereza kwenda lugha ya Kiswahili, kwa mfano mwanafunzi aliandika, Metnbrane, Semipemiable. Inaonyesha kabisa kuwa mwanafunzi amenakili maneno hayo isivyo sahihi kwa hiyo ni wazi kuwa siku ya mtihani mwanafunzi huyo atafeli kwa kushindwa kunakili vizuri maneno hayo.

Chati namba 4.1.Matokeo ya mahojiano ya walimu wa sekondari.



Chati Na. 4.1: Matokeo ya mahojiano na walimu kuhusu swali lifuatalo, Je dhanna za Somo unalofundisha Darasani kwako kwa Kutumia lugha ya Kiingereza Zinaeleweka vizuri kwa Wanafunzi na Je wanaweza kujieleza kwa Kiingereza?

Katika Mahojiano yaliyofanyika tarehe 21.5.2011, kama jedwali namba 4.2 linavyoonyesha hapo juu kuhusu Swali lifuatalo, Je dhanna za Somo unalofundisha Darasani kwako kwa kutumia Lugha ya Kiingereza Zinaeleweka Vizuri kwa Wanafunzi na Je wanaweza kujieleza kwa kiingereza, Matokeo yalikuwa kama ifuatavyo:

Katika Shule ya Sekondari Ungulu Walimu waliohojiwa walikuwa walimu nane, walimu waliosema Dhanna za Somo hazieleweki wanafunzi wakifundishwa kwa

Kiingereza ni wali mu sita ambao ni sawa na asilimia 90% , na walio sema dhanna zinaeleweka ni walimu wawili ambao ni sawa na asilimia 10%.

Katika Shule ya Sekondari Mvomero walimu waliosema dhanna hazieleweki ukifundisha kwa kiingereza ni Walimu 11 ambao ni sawa na asilimia 93%, na waliosema dhanna zinaeleweka ni walimu 5, ambao ni sawa na 7%.

Katika Shule ya Sekondari Maskati walimu waliosema dhanna hazieleweki ukifundisha kwa kiingereza ni Walimu 8 ambao ni sawa na asilimia 98%, na waliosema dhanna zinaeleweka ni walimu 10, ambao ni sawa na 2%. Katika Shule ya Sekondari Mtibwa walimu waliosema dhanna hazieleweki ukifundisha kwa kiingereza ni Walimu 13 ambao ni sawa na asilimia 94%, na waliosema dhanna zinaeleweka ni walimu 10 ambao ni sawa na 6%.

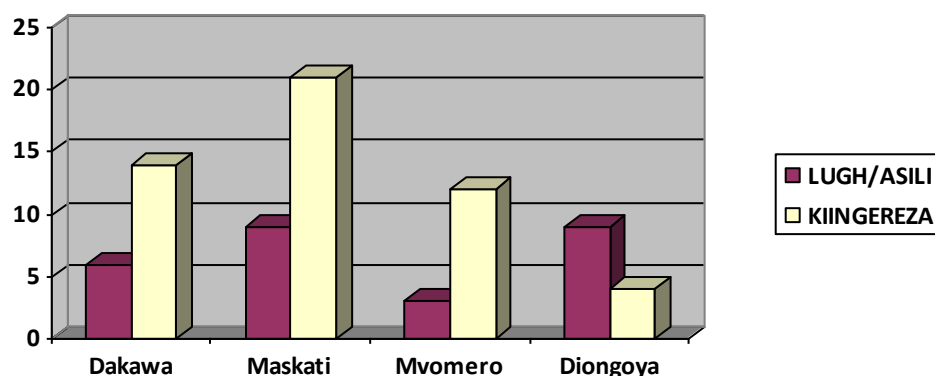
Jedwali Na. 4.3: Matokeo ya somo la Uraia katika Shule za Sekondari mwaka 2011, mwezi wa tano baada ya kufundishwa kwa kiingereza na Kiswahili

Na	Shule	Idadi Ya Wanafunzi	Kufundishwa kwa Kiswahili					Kufundishwa kwa Kiingereza				
			A	B	C	D	F	A	B	C	D	F
1	Dakawa	80	32	23	10	5	0	0	5	14	35	25
2	Maskati	90	25	20	3	6	0	1	9	12	24	9
3	Mvomero.	76	54	21	0	0	1	12	25	5	42	6
4	Diongoya	75	51	18	2	2	0	4	12	18	51	4

Chanzo: Shule Nne za Sekondari

Ambapo walimu vilevile walilalamikia wanafunzi kushindwa kusoma sentensi za kiingereza hadi wanapofika kidato cha nne wengine huwa hawawezi kusoma kwa lugha ya kiingereza na kuwafanya washindwe kujibu mitihani yao ambayo maswali

yote yanaandikwa kwa lugha ya kiingereza kasoro lugha ya Kiswahili walimu wengi walitoa maoni yao kuwa elimu ya shule za sekondari ifundishwe kwa lugha ya Kiswahili badala ya lugha ya kiingereza ambayo wanafunzi wanashindwa kujieleza.



Chati Na. 4.2: Matokeo ya Somo la Uraia katika Shule za Sekondari mwaka 2011, Mwezi wa Tano baada ya kufundishwa kwa kiingereza na Kiswahili

Katika ufaulu wa matokeo ya somo la Uraia katika Jedwali namba 4.3 matokeo yameonyesha kuwa katika Sekondari ya Dakawa wanafunzi waliofundishwa Somo la uraia kwa Lugha Mbili yaani kiingereza halafu kwa Kiswahili walikuwa wanafunzi 32 wa kidato cha tatu , Matokeo yake yalikuwa hivi;- Baada ya kufundishwa kwa Lugha ya Kiingereza wanafunzi walifaulu kwa asilimia 20%, na baada ya kufundishwa kwa Kiswahili ufaulu ulikuwa ni asilimia 59%, kama Grafu namba 4.2 Inavyoonyesha, Katika Sekondari ya Maskati Matokeo yalikuwa hivi, Baada ya kufundishwa kwa kutumia somo la Kiingereza kwa kidato cha nne somo la Uraia matokeo yalikuwa ni asilimia 37% na baada ya kufundishwa kwa kutumia lugha ya Kiswahili matokeo yalikuwa ni asilimia 80% kama grafu namba 3, inavyoonyesha, Katika ufaulu wa matokeo ya somo la Uraia matokeo yameonyesha kuwa katika Sekondari ya Mvomero wanafunzi waliofundishwa Somo la uraia kwa Lugha Mbili

yaani kiingereza halafu kwa Kiswahili walikuwa wanafunzi 45 wa kidato cha Pili, Matokeo yake yalikuwa hivi:

Baada ya kufundishwa kwa Lugha ya Kiingereza wanafunzi walifaulu kwa asilimia 13%, na baada ya kufundishwa kwa Kiswahili ufaulu ulikuwa ni asilimia 57%, kama Grafu namba 3, inavyoonyesha kuwa katika shule ya sekondari Diongoya ufaulu wa matokeo ya somo la Uraia matokeo yameonyesha kuwa katika Sekondari ya Diongoya wanafunzi waliofundishwa Somo la uraia kwa Lugha Mbili yaani kiingereza halafu kwa Kiswahili walikuwa wanafunzi 52 wa kidato cha tatu , Matokeo yake yalikuwa hivi:

Baada ya kufundishwa kwa Lugha ya Kiingereza wanafunzi walifaulu kwa asilimia 13%, na baada ya kufundishwa kwa Kiswahili ufaulu ulikuwa ni asilimia 39%, kama Grafu namba 3, inavyoonyesha.

Kutokana na Matokeo hayo hapo juu ni wazi kuwa Dhanna za Kiswahili zinaeleweka kwa uraisi zaidi kuliko kufundisha kwa kutumia Kiswahili. kama grafu inavyoonyesha hapo juu.

4.9 Mapendekezo

Mtafiti anapendekeza lugha ya Kiswahili itumike katika kufundishia elimu shuleni na vyuo vya ualimu kutokana na kuwa ni lugha inayoeleweka kwa urahisi zaidi kwa wanafunzi baada ya kufundisha masomo Matatu kwa Lugha Mbili ambayo ni Historia, Biolojia na Uraia Halafu mtafiti akatoa Mtihani na Matokeo yake yalikuwa kama yalivyo onyeshwa hapo juu.

4.10 Hitimishi

Katika sura hii ya nne tumewasilisha mbinu mbalimbali za ukusanyaji wa data ambapo data za awali na upili zilikusanywa. Data za awali zimekusanywa kwa kutumia mbinu za usaili, hojaji na ushikishaji wa watafitiwa. Mbinu ya upitiaji wa machapisho ndio iliotumika katika kukusanya data za upili. Sura ifuatayo inafanya uwasilishaji, uchambuzi na mjadala wa data za utafiti.

SURA YA TANO

5.0 UWASILISHAJI, UCHAMBUZI NA MJADALA WA DATA ZA UTAFITI

5.1 Utangulizi

Data zilizopatikana zilihakikiwa na kupitiwa kwa makini. Kisha data hizo zimewekwa katika majedwali ili kurahisisha usomaji wa maudhui yatokanayo na uchambuzi, data zilizokusanywa na Mtafiti zinakusudia kujibu, Mada ya utafiti, tatizo la utafiti, Nia kuu, Madhumuni ya utafiti, na maswali ya utafiti. Katika Sura hii mtafiti amewasilisha alichokipata, shuleni, vyuoni, BAKITA, ofisi za elimu kata hadi wilaya, Wazazi au jamii kisha atapanga kwa mfumo wa A, B, C, D.... na baada ya hapo mtafiti atachambua taarifa hizo.

Maswali ya Utafiti ni:

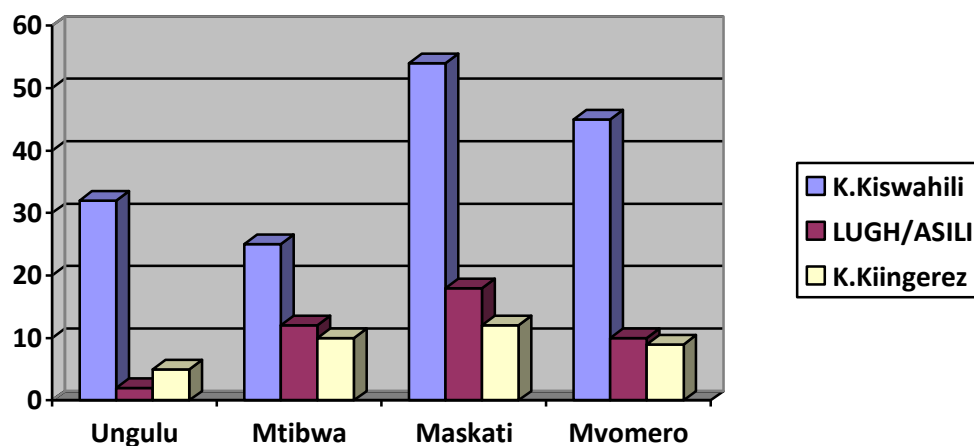
5.1 Je wanafunzi wanaelewa Dhanna zinazofundishwa katika masomo yao kwa

Lugha ya Kiingereza?

Jedwali Na. 5.1: Matokeo ya shule za Sekondari baada ya Kufundiswa kwa Kiswahili na kiingereza Somo la Biolojia kidato cha tatu maada ya Reproduction

Na	Shule	Idadi Ya Wanafunzi	Kufundishwa kwa Kiswahili					Kufundishwa kwa Kiingereza				
			A	B	C	D	F	A	B	C	D	F
1.	Ungulu	70	32	23	10	5	0	0	5	14	35	25
2.	Mtibwa	54	25	20	3	6	0	1	9	12	24	9
3	Maskati	76	54	21	0	0	1	12	25	5	42	6
4	Mvomero.	67	57	9	1	0	0	8	9	10	31	17

Chanzo: Matokeo ya Shule Nne za Sekondari



Chati Na. 5.1: Matokeo ya shule za Sekondari baada ya Kufundiswa kwa Kiswahili na kiingereza Somo la Biolojia kidato cha tatu maada ya Reproduction

Kutokana na Jedwali namba 5.1 hilo hapo juu inaonyesha kwamba somo la kiingereza wanafunzi wengi Dhanna zake hazieleweki Vizuri linapotumiwa kufundishiwa kidato cha kwanza hadi cha nne wanashindwa Kujiieleza vizuri na kama wanashindwa kujieleza vizuri inamaana lugha ya kiingereza haifai kutumika kuwafundishia wanafunzi wa shule za sekondari ila Kiswahili ndicho kinachofaa kufundishia. Kwa mfano:

5.2.1 Matokeo ya Shule ya Sekondari Ungulu baada ya Kufundisha kwa Lugha ya Kiingereza na Kiswahili

Ungulu matokeo yao yalikuwa kama ifuatavyo, Ungulu wanafunzi waliochukuliwa na mtafiti katika kutafitiwa ni wanafunzi wa kidato cha Pili yamefanyiwa uchambuzi ambapo yameonyesha kuwa Kiswahili kilipotumika kufundishia wanafunzi walifaulu sana kuliko kiingereza kama matokeo yanavyoonyesha hivi, Jumla ya watafitiwa wote walikuwa sabini(70) Wanafunzi waliopata daraja A katika sekondari ya Ungulu baada ya kufundishwa kwa lugha ya Kiswahili –

Walikuwa 32, Wanafunzi waliopata daraja B ,walikuwa 23, Wanafunzi waliopata daraja C walikuwa 10, wanafunzi waliopata daraja D Walikuwa ,5 na waliopata daraja F, walikuwa o (hakuna) ,Wakati kwa Upande wa kiingereza matokeo yanaonyesha hivi,Jumla ya watafitiwa wote walikuwa sabini(70) Wanafunzi waliopata daraja A katika sekondari ya Ungulu walikuwa 0, Wanafunzi waliopata daraja B walikuwa 5, Wanafunzi waliopata daraja C walikuwa 14, wanafunzi waliopata daraja D Walikuwa ,35 na waliopata daraja F, walikuwa 25.

Kwa matokeo haya ni dhahiri kabisa kuwa kiingereza ni somo ambalo haliwezi kufanikisha kufundishia shuleni na vilevile ndio maana wanafunzi wengi wanafeli mitihani yao kidato cha Pili na kidato cha nne kwa sababu lugha inayotumika kuwafundishia shuleni hawaielewi na kuwafanya wanapofika kidato cha pili na cha nne waweze kufeli kwa mfano katika shule ya sekondari ya Ungulu

5.2.2 Matokeo ya shule ya sekondari Mtibwa baada ya Kufundishwa kwa

Lugha ya Kiswahili na Kwa lugha ya Kiingereza Somo la Biolojia

Mtibwa matokeo yao yalikuwa kama ifuatavyo, Mtibwa wanafunzi waliochukuliwa na mtafiti katika kutafitiwa ni wa kidato cha Pili Matokeo baada ya Kufundishwa kwa Kiingereza na Kiswahili Somo la Biolojia yameonyesha kuwa Kufundisha kwa kutumia Kiswahili wanafunzi walifaulu sana kuliko kufundisha kwa kutumia kiingereza kama matokeo yanavyoonyesha hivi, Jumla ya watafitiwa wote walikuwa hamsini na nne(54),Wanafunzi waliopata daraja A katika sekondari ya Mtibwa kwa upande wa somo la Kiswahili –Walikuwa 25, Wanafunzi waliopata daraja B ,walikuwa 20, Wanafunzi waliopata daraja C walikuwa 3, wanafunzi waliopata daraja D Walikuwa 6, na waliopata daraja F, walikuwa 1.

Wakati kwa Upande wa kiingereza katika shule ya sekondari Mtibwa matokeo yanaonyesha hivi, Jumla ya watafitiwa wote walikuwa Hamsini na nne (54) Wanafunzi waliopata daraja A katika sekondari ya Mtibwa kwa upande wa somo la kiingereza walikuwa 1, Wanafunzi waliopata daraja B walikuwa 9, Wanafunzi waliopata daraja C walikuwa 12, wanafunzi waliopata daraja D Walikuwa, 24 na waliopata daraja F, walikuwa 9.

Kwa matokeo haya ni dhahiri kabisa kuwa kiingereza ni somo ambalo haliwezi kufanikisha kufundishia shuleni na vilevile ndio maana wanafunzi wengi wanafeli mitihani yao kidato cha Pili na kidato na cha nne kwa sababu lugha inayotumika kuwafundishia shuleni hawawezi kujieleza kwa Lugha hiyo ya Kiingereza hivyo basi hawaielewi na kuwafanya wanapofika kidato cha pili na cha nne waweze kufeli.

5.2.3 Matokeo ya Shule ya Sekondari Maskati baada ya Kuwafundisha wanafunzi kwa Lugha ya Kiswahili na Lugha ya Kiingereza katika Somo la Biolojia

Sekondari Maskati, matokeo yao yalikuwa kama ifuatavyo, wanafunzi waliochukuliwa Maskati na mtafiti katika kutafitiwa ni wa kidato cha Kwanza hadi ambapo yameonyesha kuwa Somo la Biolojia lilipofundishwa kwa Kiswahili wanafunzi walifaulu sana kuliko lilipofundishwa kwa lugha ya kiingereza kama matokeo yanavyoonyesha hivi, Jumla ya watafitiwa wote walikuwa wanafunzi sabini na sita (76), Wanafunzi waliopata daraja A katika sekondari ya Maskati kwa upande wa somo la Kiswahili –Walikuwa 54, Wanafunzi waliopata daraja B ,walikuwa 21, Wanafunzi waliopata daraja C walikuwa 0, wanafunzi waliopata daraja D Walikuwa 0, na waliopata daraja F, walikuwa 1.

Wakati kwa Upande wa Kiingereza katika shule ya sekondari Maskati matokeo yanaonyesha hivi, Jumla ya watafitiwa wote walikuwa sabini na sita Wanafunzi waliopata daraja A katika sekondari ya Maskati kwa upande wa somo la Kiingereza walikuwa 12, Wanafunzi waliopata daraja B walikuwa 25, Wanafunzi waliopata daraja C walikuwa 5, wanafunzi waliopata daraja D Walikuwa, 42 na waliopata daraja F, walikuwa 6.

Kwa matokeo haya ni dhahiri kabisa kuwa Kiingereza ni somo ambalo haliwezi kufanikisha kufundishia shuleni na vilevile ndio maana wanafunzi wengi wanafeli mitihani yao kidato cha Pili na kidato na cha nne kwa sababu lugha inayotumika kuwafundishia shuleni hawaelewi dhanna zake na wanashindwa kujieleza kwa Lugha ya Kiingereza na kuwafanya wanapofika kidato cha pili na cha nne waweze kufeli kwa mfano katika shule ya sekondari ya Maskati.

5.2.4 Hitimishi

Kutokana na uchambuzi huu na matokeo hayo hapo juu pamoja na maoni ni wazi kuwa somo la Kiingereza haliwezi kutumika kufundishia wanafunzi wa elimu za shule za Sekondari kutokana na kutoelewa dhanna za Somo hilo la Kiingereza. Wanafunzi hawaelewi dhanna zinazofundishwa kutokana na kutokujua lugha ya Kiingereza ambayo ndiyo inatumika kufundishia elimu shule za sekondari.

5.2.5 Mapendekezo

Kutokana na uchambuzi huu, mtafiti anapendekeza somo la Kiswahili litumike kufundishia elimu shule za sekondari kuanzia kidato cha kwanza hadi cha sita.

Kwa Upande wa Wazazi.

5.3 Je mwanao Alipomaliza Kidato cha Nne kuna Ujuzi Wowote Aliokuja nao?

Idadi ya wahojiwa wa swali hili walikuwa ni wazazi 30 ambapo kati ya wazazi hao, asilimia walisema ndio na asilimia walisema hapana, waliosema hapana na walitoa sababu mbalimbali kama vile:

Jedwali Na. 5.2: Wazazi Waliohojiwa na Majibu yao kutoka vijiji vya Mvomero, Kibati, Lusanga na Maskati

1	Agnes Frank	Hapana
2	Asnath Mwakitwange	Hapana
3	Ally Kafuku	Hapana
4	Charles Msudya	Hapana
5	Clement Kazwala	Ndiyo
6	Denis Odilo	Hapana
7	Mkaleso Nyange	Ndiyo
8	Fred John	Hapana
9	Freeman Mushi	Ndiyo
10	Jackson Liwewa	Hapana
11	James Stephano	Ndiyo
12	Mussa Mbilinyi	Hapana
13	Mussa Maerere	Hapana
14	Samsoni Simba	Hapana
15	Silas Shukia	Hapana
16	Suitbert Willa	Hapana
17	Thadei Musa	Hapana
18	Uforo Mangesho	Hapana
19	Wifred Mmbado	Hapana
20	Yasini Slayo	Ndiyo
21	Yohana Leboi	Hapana
22	Adam Mwingira	Ndiyo
23	Emmanuel Andrew	Hapana
24	Francis Sisa	Hapana
25	Frank Malimi	Hapana
26	Marylory Mangale	Hapana
27	Beatrice Labule	Hapana
28	Winfida Kweka	Hapana
29	Tunu Kashoza	Ndiyo
30	Elizabeth Ngowi	Hapana

Chanzo: Wazazi wa Wanafunzi

- Wanafunzi hawaelewi kinachofundishwa shuleni kwani kinafundishwa kwa lugha ambayo ni ngeni kwao.
- Wanafunzi wanakaririshwa tu masomo na wakija katika jamii wanakuwa hawawezi kutumia elimu hiyo.

Wazazi waliosema ndiyo kwenye swali hilo hapo juu ni, wazazi, 7 ambayo ni sawa na asilimia 21% na wazazi waliosema hapana walikuwa 23 ambao ni sawa na asilimia 79%, kutokana na majibu hayo ni wazi kuwa wanafunzi wengi wanamaliza visomo vyao lakini wanaporudi kwenye jamii wanakuwa hawawezi kuvitumia visomo vyao katika kuendeleza jamii na hilo linatokana na kujifunza masomo yao kwa lugha ya kiingereza ambayo hawaifahamu vizuri au hawaelewi vizuri na hivyo kusababisha kumaliza elimu yao bila kupata maarifa ya kuendeleza jamii.

5.3.1 Mapendekezo

Kutokana na utafiti huu, mtafiti anapendekeza kuwa Kiswahili kitumike katika kufundishia elimu shuleni na vyuoni kutokana na kuwa wanafunzi wanapojifunza kwa lugha ya kiingereza wanashindwa kutumia visomo vyao kuliendeleza taifa.

5.4 Tamko la Serikali kuhusu Matumizi ya Lugha ya Kiswahili

Mtafiti alitembelea ofisi mbalimbali za elimu na kuhojiana nao ambapo jumla ya wataalamu sitini [60] aliowatembelea walisema Lugha ya Kiswahili inafaa kutumika kufundishia elimu shuleni na Vyuoni, ambapo matokeo alikuwa kama ifuatavyo, asilimia 75 walisema inafaa, asilimia 15 walisema haifai kutumia kiswahili kama lugha ya kufundishia na asilimia 10 walisema lugha zote ni sawa.

Tamko la serikali kuhusu matumizi ya lugha ya kiswahili katika shughuli za umma. Kiswahili ndio lugha pekee ambayo huzungumzwa na kueleweka na idadi kubwa zaidi ya watanzania nchini kote. Tangu wakati wa utawala wa kikoloni katika karne ya kumi na tisa na baada ya kupata uhuru mwaka 1961, Kiswahili kimeendelea kutumika kama lugha ya mawasiliano mapana.

Kwa Tanzania Kiswahili si lugha tu bali ni chombo muhimu sana ambacho kimewaunganisha watanzania wakati wa kupigania uhuru. Baba wa Taifa mwalimu Julius kambarage nyerere, alitumia Kiswahili kuwaunganisha watanzania wote kudai na kupigania uhuru na ukombozi wa nchi yetu. Lugha ya Kiswahili imeimarisha uhusiano na umoja wa jamii za humu nchini na kuifanya nchi ionekane kama ina jamii moja badala ya jamii takribani 140.

Si hivyo tu, lugha ya Kiswahili imekuwa kielelezo thabiti cha utamaduni wa mtanzania, na kitambulisho kikuu cha taifa letu, hivyo hatuna budi kuikuza na kuimarisha. Haikuwa kwa nasibu kwamba Kiswahili kilitanganzwa kuwa lugha ya Taifa la Tanzania mwaka 1962.

Mwaka 1967, aliyekuwa makamu wa pili wa rais, Hayati Rashidi Mfaume kawawa, alitoa Waraka wa matumizi ya lugha ya Kiswahili kwa Mawaziri, Naibu mawaziri (azama hizo akijulikana kama waziri wadogo), Wakuu wa mikoa na wilaya, Walimu wote na watumishi wa serikali wote ambao ulisisitiza kuwa.

- (i) Kila Afisa wa serikali na viongozi wote wawe mfano mwema katika kutumia lugha ya Kiswahili

- (ii) Kusiwe na kuchanganya changanya lugha
- (iii) Maafisa wa Elimu na walimu wote wana wajibu wa kuona kuwa watoto na vijana wa shule zote wanakielewa Kiswahili
- (iv) Watu tuone fahari katika lugha yetu ya Kiswahili
- (v) Ndugu J. Mganga, mwaka 1974, aliyekuwa katibu mkuu katika ofisi ya rais, Utumishi, Ndugu J.D. Mganga alisema hivi
- (vi) Barua kati ya Wizara na Idara ziwe a Kiswahili isipokuwa kama anayeandikiwa ni mgeni.
- (vii) Vibao vyote vya majina ya ofisi au wizara viandikwe kwa Kiswahili
- (viii) Madokezo baina ya maofisa maofisini yawe ni kwa lugha ya Kiswahili
- (ix) Fomu zote za kujazwa ziwe za Kiswahili.
- (x) Kikao cha baraza kilisema hivi, tarehe 18.2.2010, Mawaziri.
- (xi) Dhifa mbalimbali za kitaifa hotuba warsha, semina na mikutano ya kitaifa iendeshwe kwa lugha ya Kiswahili.
- (xii) Majina ya Barabara na mitaa yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili
- (xiii) Maofisa wa serikali na mashirika ya umma watumie Kiswahili katika shughuli zao.
- (xiv) Mbao za matangazo na nyaraka zinazobandikwa za taifa ziandikwe kwa lugha ya Kiswahili.
- (xv) Sheria zote ziandikwe katika lugha ya Kiswahili, ikiwa ni pamoja na kutafsiri zile zilizoandikwa kwa lugha za kigeni. Pia shughuli za mahakama katika ngazi zote ziendeshwe kwa lugha ya Kiswahili.

- (xvi) Mijadala inayohusu shughuli za umma iendeshwe kwa Kiswahili na kumbukumbu zote zihifadhiwe kwa lugha hii, ikiwa ni pamoja na nyaraka zilizotumika katika mijadala kuandikwa kwa lugha ya Kiswahili.

5.5 Maoni ya Maafisa elimu na Serikali

Maoni ya maafisa elimu kata hadi wilaya kuhusu matumizi ya kiswahili katika kufundishia elimu shuleni na vyuoni Matokeo yameonyesha kuwa asilimia 75, wamesema kiswahili kitumike kufundishia elimu shuleni na vyuoni. Ambapo asilimia 15 tu ndio wamesema kiingereza kitumike kufundishia elimu shuleni na vyuoni.

5.6 Hitimishi

Sura hii imefanya uwasilishaji na uchambuzi na mjadala wa data za utafiti ambao unaonesha kwamba, wanafunzi wanapofundishwa masomo mbalimbali kwa kutumia lugha ya Kiswahili wanaelewa zaidi kuliko kutumia lugha ya Kiingereza. Jambo la kushangaza ni kwamba, pamoja na matokeo ya utafiti na nyingine ambazo zimeshafanyika kuonesha kwamba Kiswahili ndio stahiki katika kutolea elimu nchini bado serikali na wadau husika hawauoni ukweli huu. Lugha ya Kiingereza bado inaendelea kutumika na kuwafanya wanafunzi kutoelewa masomo yao na hivyo kufanya vibaya katika mitihani mbalimbali ikiwemo ile ya kitaifa. Wakati umefika sasa kwa wahusika kuliona hili na kuchukua hatua muafaka. Sura inayofuata inatoa, muhtasari, hitimishi na mapendekezo.

SURA YA SITA

6.0 MUHTASARI, HITIMISHI NA MAPENDEKEZO

6.1 Utangulizi

Sura hii inafanya muhtasari, hitimishi na mapendekezo ya utafiti mzima. Utafiti huu ulilenga katika kukamilisha malengo mahususi matatu kama ifuatavyo: kutafuta sababu zinazofanya Kiswahili kisitumike kufundishia elimu ya sekondari, kutafuta maoni ya wadau kwa nini wanafunzi hawapati elimu inayotakiwa na hawaelewi kinachofundishwa na kupata maoni ya wadau kwa nini elimu wanayoipata wanafunzi haisaidii nchi kupata maendeleo. Muhtasari juu ya madhumuni haya matatu ni kama ifuatavyo:

6.1.1 Sababu Zinazofanya Kiswahili Kisitumike kufundishia Elimu ya

Sekondari

Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba, zipo sababu mbalimbali zinazofanya Kiswahili kisitumike kama lugha ya kufundishia katika ngazi ya elimu ya sekondari nchini. Miongoni mwa sababu hizo ni ile inayodai kwamba Kiingereza ni lugha ya kimataifa hivyo ni wajibu kwa kila mwanafunzi afundishwa masomo yake kwa lugha hiyo ili aweze kuwasiliana kimataifa. Vile vile, inaelezwa kwamba mwanafunzi akifundishwa masomo yake kwa lugha ya Kiswahili hatoweza nafasi ya kuajiriwa katika nchi za nje ambapo Kiswahili si lugha rasmi ya mawasiliano. Sababu nyingine inayotolewa juu ya Kiswahili kutotumika kama lugha ya kufundishia ni kwamba, Kiswahili hakina marejeleo ya kutosha kuweza kutumika katika kufundishia wanafunzi kuanzia ngazi ya sekondari. Sababu nyingine ni ile inayodai kwamba Kiswahili hakina wataalamu wa kutosha kuweza kufundisha masomo mbalimbali

kwa lugha hiyo katika ngazi ya elimu ya sekondari. Sababu nyingine ni ile inayosemwa kwamba ni gharama kubwa kuanza kubadili mtaala kutoka lugha ya Kiingereza na kwenda katika Kiswahili jambo ambalo serikali haina uwezo nalo kwa sasa. Hizi ni baadhi tu ya sababu za zinazotajwa kuwa vikwazo kwa lugha ya Kiswahili kutumika kama lugha ya kufundishia katika ngazi mbalimbali za elimu nchini.

6.1.2 Wanafunzi Hawaelewi Masomo Wanayofundishwa

Hili ndilo lilikuwa dhumuni mahususi la pili katika utafiti huu. Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba, wanafunzi hawaelewi masomo wanayofundishwa kwa sababu lugha inayotumika haieleweki kwao kiurahisi. Wanafunzi wengi wa Kitanzania wanazungumza lugha ya Kiswahili kama lugha yao ya pili na Kwanza huku Kiingereza kikiwa ni lugha ya tatu kwa wengi wao. Hivyo basi, lugha inapokuwa ya tatu kwa wengi wa wanafunzi inakuwa ni vigumu kuelewa mfumo wa lugha hiyo kiurahisi. Hali hii inawafanya wengi wa wanafunzi kutoelewa masomo yao vizuri.

Vile vile, wanafunzi hawaelewi masomo yao vizuri kwa sababu walimu wanaofundisha masomo katika elimu ya sekondari hawaelewi vizuri lugha ya Kiingereza. Kwa hivyo wanafunzi hawawaelewi walimu wao pale wanapofundishwa darasani. Vile vile, wanafunzi wengi huingia katika ngazi ya sekondari wakitokea shule za msingi ambapo hufundishwa kwa lugha ya Kiswahili. Hali hii huwafanya kutumia muda mrefu kuanza kuelewa masomo yao na muda wa mtihani wa mwisho huwakuta bado hawajaelewa kitu na hatimaye kupata matokeo hafifu. Ni dhahiri kabisa kwamba wanafunzi hawaelewi kinachofundishwa shuleni kwa lugha ya Kiingereza ndio maana nchi imeshindwa kabisa kupata maendeleo ya haraka.

6.1.3 Elimu Wanayoipata Wanafunzi Haisaidii Nchi Kupata Maendeleo

Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba, kwa kuwa elimu wanayoipata wanafunzi imetokana na kufundishwa kwa lugha wasiyoiujua basi hata elimu waliyoipata ni ya kiwango cha chini sana ampacho hakiwafanyi kuwa wabunifu. Kutokana na kutokuwa wabunifu kunaifanya nchi kutopata maendeleo kwa kasi inayotakiwa kwa sababu wahitimu walio wengi wanategemea kazi za kuajiriwa badala ya kujiajiri na kuwaajiri watu wengine. Vile vile, wale wanaajiriwa hawafanyi kazi zao kwa ufanisi na tija na hivyo kutolipatia taifa maendeleo stahiki.

6.2 Hitimishi

Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba ipo haja ya serikali pamoja na vyombo vyake vinavyohusika na masuala ya elimu kulitazama jambo hili kwa undani na kisha kulifanyia kazi. Kazi yenyewe si nyingine bali ni kuandaa taratibu za kuruhusu Kiswahili kitumike kama lugha ya kufundishia katika ngazi ya elimu ya sekondari na kisha elimu ya juu. Kuendelea kutumia Kiingereza ni sawa na kuangamiza wananchi na maendeleo ya nchi kwa ujumla. Kuruhusu lugha ya Kiswahili kutumika kufundishia katika elimu ya sekondari na elimu ya juu kutawafanya wanafunzi kuelewa vizuri masomo yao na hivyo taifa kupata wabobezi katika fani mbalimbali. Vile vile, kutumia lugha ya Kiswahili kutawafanya walimu kujiamini katika ufundishaji wao na hivyo kuwapatia wanafunzi elimu bora. Kwa ilivyo hivi sasa walimu wengi hawajiamini katika ufundishaji wao kwa sababu lugha wanayoitumia kufundishia hawana umahiri nayo.

6.3 Mapendekezo

Kutokana na matokeo ya utafiti huu tunapenda kutoa maoni yetu kwa makundi mbalimbali kama ifuatavyo:

6.3.1 Mapendekezo kwa Serikali

Serikali ndio mdau mkuu wa sekta ya elimu chini na hivyo ina mamlaka ya juu katika maamuzi mbalimbali yanayohusu masuala ya elimu. Tunapendekeza kwamba serikali ifanye kila linalowezekana ili kukifanya Kiswahili kuwa lugha ya kufundishia elimu ya sekondari na kisha elimu ya juu.

6.3.2 Mapendekezo kwa Taasisi ya Elimu

Taasisi ya Elimu Tanzania ndio iliyopewa dhamana ya kukuza mitaala nchini. Hivyo kama sehemu ya wadau nchini inatakiwa ifanye utafiti wa kina juu ya lugha ya kufundishia ikishirikiana na wadau wengine ili kuweza kuishauri serikali ipasavyo juu ya lugha muafaka ya kufundishia. Iwapo taasisi hii itatoa ushauri sahihi kwa serikali basi itakuwa rahisi kwa serikali kutekeleza ushauri huo.

6.3.3 Mapendekezo kwa Vyuo

Tunapendekeza kwamba vyuo vikuu na vile vya ualimu ambavyo ndivyo vitoavyo walimu kuimarisha mitaala yao ili kuweza kupata walimu wabobezi katika lugha ya Kiswahili. Hii itafanya kuwa si tu na walimu wa kutosha bali wenye uzoefu wa hali ya juu katika lugha ya Kiswahili. vile vile vitabu vyote vya vyuo vikuu vitafsiriwe kwa lugha ya kiswahili ili wanafunzi waweze kujivunia utamaduni wao.

6.3.4 Mapendekezo kwa Wanafunzi

Kwa wakati huu ambapo Kiingereza ndio kinatumika kama lugha ya kufundishia masomo mbalimbali basi wajitahidi kujifunza lugha hii kwa juhudi na maarifa ili waweze kuelewa masomo yao vizuri.

6.3.5 Mapendekezo kwa Tafiti Zijazo

Tunapendekeza watafiti wajao wafanye utafiti kuhusu njia bora zinazopasa kufuatwa katika kufikia maamuzi juu ya Kiswahili kuwa lugha ya kufundishia elimu ya sekondari na hatimaye elimu ya juu.

MAREJELEO

- Abdullaziz, M. (1980). "The Ecology of Tanzania National Language Policy". E. Polome na C. Hill (waha.) *Language in Tanzania*. OUP.
- Amuru, K. (1993). "The role of English in Education in the New South Africa" in *Lagos* vol. 13, Windhock.
- Barrett J. (1994) "Why is English Still the Medium of Education in Tanzania Secondary Schools?" *Language, Culture and Curriculum* 7/1.
- Besha R, Tpappes-Lomax H, na Mcha Y. (1982). "Changing Language Media". Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, Mimeo.
- Besha, R. (1972). 'Lugha ya Kiswahili hivi Leo, hasa katika Siasa' 'KISWAHILI 42/1 :22-38.
- Bogonko S. (1992). *Reflections of Education in East Africa*. Nairobi, OUP.
- Criper C. na Dodd N. (1984). "Report on the Teaching of English Language and its Use as a Medium in Education". Dar es Salaam, Mimeo.
- Criper, C. and Dodd, W. (1984) "Report on the Teaching of English Language and its use as a Medium of Instruction in Tanzania". Dar es Salaam, The British Council.
- Fishman, J. A. (1968) "Sociolinguistics and the Language Problems of Developing Countries". Fishman na Wenzake (waha.) (1968) *Language Problems of Developing Nations*: 3-16.
- Fishman, J. A. (mhar.) (1968). *READINGS In The Sociology of Language*, Mouton Publishers.

- Fishman, J. A., Ferguson, C.A. & Das Gupta, J. (wahar.) (1968). *Language Problems of Developing Nations*. New York, Wiley.
- Haugen, E. (1968). "Language Planning in Modern Norway". Fishman (mhar.) (1968): 673-687.
- Joseph, J. E. (1987). *Eloquence and Power – The Rise of Language Standards and standards Languages*. London, Frances Printer (Publishers).
- Kashoko, M. E. (1993). "Language Policy; Language, Lawa and Human Rights vis-a-vis the Place and Role of no-Official Language in a Democracy in Multilingual Settings". K. Prins Loo (mha.) *Language, Law and Equality*, UNFNA.
- Khamisi A. (1980). "Language Planning Processess in Tanzania". Mysore, Mimeo.
- Kiputiputi, O. M. (1986) "Kiingereza Hakifai Kuendelea Kuwa Lugha ya kufundishia Katika Shule za Sekondari na Vyu Tanzania". Dar es Salaam, MAELEZO.
- Lambert W. (1968). "A Study of the Roles of Attitudes and Motivation in Second Language Learning". Fishman J. (mha.) *Readings in the Sociology of Language*. The Hague, Mounon.
- Leech Geoffrey (1994). *Semantics*. Harmendsworth, Middlesex, England, Penguin Books Limited.
- Massamba D. (1989). "An Assessment of the Development and Modernization of Kiswahili Language in Tanzania". F. Coulmas (mha.) *Language Adaptation*. Cambeidge University Press.
- Mengisteab, K. (1996). (1996) *Globalization and Autocentricity in Africa's Development in the 21st Century. Africa*. Asmara, Eritrea, World Press.

- Mlama P. na Materru M. (1978). "Haja ya Kutumia Kiswahili katika Kufundishia Elimu ya Juu »' Lugha Yetu 35 Dar es Salaam, BAKITA
- Mlama, P. na Matteru, M. (1980) "Haja ya kutumia Kiswahili kama Lugha ya Kufundishia katika Elimu ya Juu". *Lugha Yetu* 35 na 36. Dar es Salaam, BAKITA
- Mochiwa Z. (1991). "Bifocalism or Unifocalism in Education? A Critical Education of Language Policy in Tanzania". ILE 4, Boston.
- Mohanty A. (1994). *Bilingualism in Multilingual Society*
- Msanjila, Y. P. (1990) "Problems of Teaching Through the Medium of Kiswahili ni Teacher Training Colleges in Tanzania". *Journal of Multilingual and Multicultural Development* II/4:307 – 318.
- Mtembezi, I. J. (1997) "Njia Mbili Zilimshinda Fisi: Tanzania na Suala la Lugha ya Kufundishia". Dar es Salaam, BAKITA.
- Mulokozi, M. M. (1991) "English versus Kiswahili ni Tanzania's Secondary Education". *Swahili Studie*. Ghent.
- NacNamara J. (1995). "Comparison between first and Second Language Learning". *W. P. B.* 7.
- Nurse D. (1997). "The contribution jof Linguistics to the Study of History in Africa". *Journal of African History* 38:359-391.
- Qorro M. (1996). "Matumizi ya Kiswahili, Kiingereza Kufundishia: Wanaotoa Maoni". Rai Desemba, 5 – 11, 1996.
- Samson R. H. (1988). Ufundi (wa) Magari – Mfano wa Ukuzaji wa Istilahi za Kiswahili Nchini Tanzania, Matumizi na Usanifishaji Wake. Tasnifu (M.A.), Isimu ya Lugha za Kiasrika, Chuo Kikuu cha Leiden.

Staley (1954). *The Future of Underdeveloped Countries: Political Implications of Economic Development*.

UNESCO (1951). "The Use of Vernacular Language in Education: The Report of the Meeting of Specialists". Fishman, J. A. (mha.) 1968 *Readings in the Sociology of Language*: 688 – 716).

Whiteley, W. (Ed) (1971). *Language Use and Social Change: Problems of Multilingualism with Special Reference to Eastern Africa*. London, International African Institute Oxford University Press.

Whiteley, W. H. (1969). *Swahili: The Rise of a National Language*. London, Methuen and Co.

Yu, V. W. S. na Atkinson, P. A. (1988). "An Investigation of the Language Difficulties Experienced by Hong Kong Secondary School Students in English – Medium Schools: Some Causal Factors". *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 9/4:307 – 322.

KIAMBATANISHI

Maswali ya Utafiti

1. Jina la Shule.....
2. Mahali Ilipo
3. Kata
4. Wilaya
5. Mkoa
6. Tarehe.....

JIBU NDIYO AU HAPANA

1. (Kwa walimu tu) Je unatumia lugha ya Kiswahili katika kufundishia Elimu shuleni au chuoni kwako?
2. Je wanafunzi wanaelewa somo lako unapowafundisha kwa Kiswahili na wanaweza kujieleza baada ya kufundishwa?
3. Je, Kiswahili kinaweza kuelimisha Taifa katika Kisayansi na Teknolojia?
4. Je, unakubali Kiswahili kiwe Lugha rasmi ya Kufundishia na kujifunzia Shuleni na Vyuoni hapa Tanzania? (Ndiyo/Hapana)
5. Taarifa za awali za wahojiwa
 - (i) Majina mawili.....
 - (ii) Umri(miaka).....

- (iii) Jinsia.....
- (iv) Elimu.....
- (v) Kijiji anachoishi/Jina la shule.....
- (vi) Namba ya simu.....

Maswali yaliyoulizwa kwa wahojiwa

Maelekezo Jaza nafasi zilizoachwa wazi

6. Taja sababu tano unazoonza kuwa kiingereza kisipofundishwa kutakuwa na athari katika jamii yetu.

- (i)
- (ii)
- (iii)
- (iv)
- (v)

7. Je, unafikiri ni kwa nini Serikali haijafanya maamuzi ya kuanza kutumia Kiswahili kama lugha ya kufundishia Shule za sekondari

- (i)
- (ii)
- (iii)
- (iv)
- (v)

8. (a) Je, kuna kikundi chochote kinachojihusisha na utunzi au uimbaji wa nyimbo kwa Lugha ya Kiswahili? Ndiyo/Hapana.....

- (b) Kama kipo/vipo, taja majina yake na mahali kilipo au vilipo

Jina la kikundi.

Mahali kilipo/vilipo.

- | | |
|-------------|-------|
| (i) | |
| (ii) | |
| (iii) | |
| (iv) | |
| (v) | |

AU

- (c) Taja jina la mtu yeyote ambaye ni mwimbaji wa nyimbo za kiswahili

Jina la mwimbaji.

Mahali anapoishi

- | | |
|-------------|-------|
| (i) | |
| (ii) | |
| (iii) | |
| (iv) | |
| (v) | |

9. Taja mambo yaliyochangia kupungua kwa matumizi ya nyimbo za Kiswahili

- | |
|-------------|
| (i) |
| (ii) |
| (iii) |
| (iv) |
| (v) |

10. Chagua jibu sahihi kwa kuweka alama katika kisanduku ulichopewa. Unaonaje juu ya maendeleo ya kiswahili?

(a) Bado zinatumika sana

(b) Sijui

(c) Hazitumiki kabisa

☐

Ahsanteni kwa ushirikiano wenu katika kazi hii